

C-J Charpentier

cabaret voltaire.
seit 1916

Lenin är en skruvkork

Den här texten är specialskriven för Läs en bok och kommer senare - efter ytterligare genomgång - att publiceras i konventionell bokform.

Lenin är en skruvkork

- timmar i Zürich

C-J Charpentier (2009)

Omslagsbilderna:

På Spiegelgasse, i ett sedan några år pietetsfullt renoverat medeltidshus, föddes dadaismen när Hugo Ball och hans vänner drog in på scenen. (Foto: C-J Charpentier)

Ovanpå de sovjetiska fallskärmstruppernas stålplunta ligger beviset på att Lenin är en skruvkork

EPILOG

Hugo Ball, och kretsen kring honom, fascinerar – blev en färd på motorcykel till Schweiz för att se det hus i Zürich där dadaismen föddes: fasadblick, vindlingar, timmar och bläck. Återkomst, och den bok som börjar på nästa sida.

Anteckningar från hotellrum och gatuserveringar, senare färdigställda vid skrivbordet på Österlen.

En del av barndomen finns i edsförbundet, följt av ett flertal besök – huvudsakligen nedslag i Genève och den franskspråkiga delen av landet – under de senaste åren.

Med dada fick modernismen nytt blod, och Cabaret Voltaire ledde vidare, påverkade och tillförde. Och för Sveriges del finns bland annat en koppling till Åke Hodell, som tveklöst inspirerats av Ball.

Om detta, och mycket annat, handlar *Lenin är en skruvkork*; fakta, framvällande minnesbilder och funderingar.

C-J C

FASADBLICK

Det står Yverdon-Estavayer-Avenches på skyltarna och du passerar språkgränsen vid Murten där din son gav fest häromåret efter att ha sammanvigts med sin romandiska kärlek av den kvinnliga borgmästaren i Bernex, och det är tunnlar-tunnlar-tunnlar under bergen – ”Hallandsåsen”, tänker du och skrattar rakt ut i luften åt den svenska oförmågan att genomborra en liten valk vars högsta punkt ligger tvåhundra-tjugosex futtiga meter över havet – och någon timme senare rullar du in vid Hauptbahnhof, krånglar runt i kvarteret – gatuarbeten och enkelriktningar – tills du resignerat och trött på att leta – det brukar finnas billiga hotell vid de europeiska storstädernas järnvägsstationer – hittar ett alldeles för dyrt nattvise på Konradstrasse, ett Best Western och det heter *Montana* som låge det i cowboyland – fast okej, du har amerikanska jeans och boots på dig och grenslar en järnhäst men ändå och herregud, namnet är ju fullständigt osannolikt men du har i alla fall kommit till Zürich, eller *t'sýri* som man säger

på det lokala idiom som onkel Franz från Koppigen (en av tjugofyra kommuner i *Amtsbezirk* Burgdorf i kantonen Bern) – med edsförbundets mauser och kängor i klädskalet och general Guisan bakom glas och ram på väggen – försökte lära dig som barn (faktiskt med viss framgång eftersom du ofta blir tagen för schweizare när du pratar med folk i framförallt norra Tyskland), och det var samma år som cigarrätten Mary Long introducerades på marknaden – med fräsch flicka på den gula asken, då som nu – och när du skrivit in dig, fått nyckelkortet, burit upp plastkassen med necessär, skrivmaterial och ombyte på rummet och tvättat av dig sommarsvett, vägdamm och kraschade insekter – gul smet på läderjackan och på glasögonen – tänker du omedelbart bege dig till Spiegelgasse och det hus där Hugo Ball – resans orsak – en gång lekfullt lät konsten förnyas, innan maskinen stallas in i garaget med port mot Zollstrasse.

Zürich: förra gången var 1975 – du bodde i Heidelberg då – influgen med Manfred från Frankfurt, och Manfred var i bortslarvade resväskibranschen när han inte var hög som

Annapurna efter att ha rökt humla-jumlagräs på The Cabin på Ason Tole i Kathmandu, och det där med bortslarvade resväskor var en bra födkrok som gick ut på att han lät en medföljande kumpan bära ut den incheckade väskan när planet landat och tömts, varefter han anmälde den som förkommen och så småningom kunde inkassera åtta-tiotusen knallhårda D-mark från Victoria Versicherungen, och att han hade separatförsäkring berodde på att flygbolagen bara betalade tjugo dollar kilot för försvunnet bagage men å andra sidan kunde han klå dem på en anständig hotellnatt med mat och dryck plus några hundra francs till ny skjorta, underkläder och toalettartiklar under det dygn de förgäves letade efter hans svindyra Samsonite, som alltid innehöll minst en fiktiv skraddarsydd kostym jämte en fabriksny och lika fiktiv Nikon, så även om han hade utgifter för intäktens förvärvande i form av biljettköp blev det ändå ett ordentligt netto, och på detta minne tänker du när du drar på dig hjälmen för den korta färden till huset i Altstadt – en sträcka på i runda slängar tusen meter fågelvägen.

Konradstrasse ligger lugn i eftermiddagsvärmen, larm från tågen tränger in genom hjälmen och du rullar på förbi stationen, noterar att merparten av alla unga kvinnor i gaturummet bär tajta avklippta vita långkalsonger under fransiga och kemiskt behandlade jeanskjolar, och du riktar framhjulet mot öster, kartan memorerad, tar Walche Brücke över Limmatvattnet, svänger höger vid Kantonale Verwaltung tills du når Seilergraben, där du parkerar och plockar fram och laddar kameran – analog, givetvis analog – och hjälmen får hänga på styret eftersom tjuvnadsrisken är dokumenterat minimal, och sedan är det tre minuter med finhuggen gatsten under stövlarna – förbi baren Casa där Spiegelgasse med trång och svalkande skugga sedan medeltiden börjar som ett svagt uppförslut, tills du är framme.

Fasadblick: Huset är milt putsat i blekrosa, bokstäverna över entrén svarta och gemena – nästan självförnekande i sin litenhet, bara **cabaret voltaire** och där under **seit 1916**, glasad dörr och fönster men porten är låst, lär öppnas till kvällen, och du nöjer dig

med den fysiska exteriören för detta är målgång, och du tar fyra-fem bilder av den byggnad du håller för en av Europas viktigaste även om den uppfattningen nog inte är legio i ett land där det finaste och viktigaste av allt är Banque Pictets huvudkontor med anor från 1805 och med en minsta insättning på en och en halv miljon francs för att överhuvudtaget få öppna konto, och med svenska kronor i näven är man kusinen från landet sedan den svenska valutan dalat från nittioåtta francs för hundraåren till dagens tretton på fyrtio år, vilket säger en hel del om utvecklingen, och den enda trösten är att Hugo Ball deserterade och sa nej till geväret – och det borde fler människor göra; i synnerhet den där Obama som lovat exportera mer vapen till Israel samtidigt som han trappar upp kriget i Afghanistan, och à propos Afghanistan så avled förresten den exilerade Amanullah – landets motsvarighet till Atatürk – i Zürich 1960; liksom Joyce nittionio år tidigare. Däremot blev den deporterade siste kalifen (1924) förvägrad uppehållstillstånd i Schweiz, eftersom myndigheterna inte accepterade att han medförde ett dig obekant

antal fruar men det är överkurs, precis som det faktum att kung Tribhuvan slutade sina dagar på ett sjukhus i samma stad efter att ha störtat Ranadynastien.

Du vrider tillbaka klockan och det är en metafor så god som någon här i urmakeriets vagga och drivbänk, och nu rasar första världskriget vilket får teatermannen och poeten Hugo Ball från Pirmasens (skofabriker och garverier) att lämna Rheinland-Pfalz och Tyskland med sin blivande hustru Emmy Hennings (poet och artist) till förmån för det neutrala Schweiz, och när han anländer till Zürich efter att ha kuskat runt på landsbygden som tivolipianist i sex månader finns redan Ephraim Jan – avmönstrad holländsk sjöman – på plats med kultur-etablissemanget Pantagruel (efter Rabelais) i huset – som då hette Holländska Mejeriet – på Spiegelgasse.

Exakt hur samarbetet började är inte helt klart men Ball och kretsen kring honom fick låna ett rum i Ephraim Jans lokal och i februari 1916 brakade det loss, föregånget av en tidningsnotis i vilken Ball uppmanade ”alla Zürichs unga konstnärer att oavsett inrikt-

ning komma med förslag och bidrag”, och tio dagar senare konstituerades en kärna bestående av – förutom paret Ball – Hans Arp, Tristan Tzara, Marcel Janco och Richard Huelsenbeck, som tillsammans bildade Cabaret Voltaire.

Så kom den underbara kvällen, beskriven i boken Die Flucht, och till denna afton hade Ball ”uppfunnit en ny sorts verser, ´verser utan ord´ eller ljuddikter, i vilka balansen mellan vokalerna avvägs och fördelas endast efter ansatsradens ljudvärde”, och till denna begivenhet hade han själv tillverkat en kostym: ”Med benen nedstuckna i en smal blåglänsande pappcylinder, som gick mig upp till höfterna, såg jag ut som en obelisk. Ovanpå detta bar jag en jättekragen, scharlakansröd inuti och guldfärgad utanpå, vilken hölls ihop kring halsen på så vis att jag, genom att höja och sänka på armbågarna, kunde få den att flaxa som ett par vingar. Och som kronan på verket en hög, cylinderformad, vit- och blårandig schamanhatt”, och det måste ha varit en syn för gudar (det finns en obetalbar, ofta publicerad, svart-vit bild av honom i full or-

nat) – och själv tackar du Ingemar Johansson för citaten. Och där stod han som en magisk biskop med manuskriptet placerat i tre notställ, och innan han bars ner från scenen – orörlig som han var i den styva dräkten – efter framträdandet hade han uttalat den tirad av nonsensartade ord som födde dada, inlett med *gadji beri bimba glandridi laula lonni cadori*.

Tungt, mycket tungt, och att kontempera invid detta hus kräver tobak, så du tar fram ditt paket med Mary Long, ler åt flickan på asken, och du har länge fascinerats av Europas två klassiska cigarrettflickor: den alltid lika fräscha fräulein Long och hennes mer mondana kusin på de belgiska Belgaaskarna – ritad redan på trettioalet av schweizbelgaren Leo Marfurth och *still going strong* precis som Johnnie Walker – men du vet dessvärre inte vem som skapat den lilla schweiziskan med prickig klänningskrage och cigarretten så *annodazumalt* typiskt och nästan demonstrativt i handen eftersom fabrikanten inte svarat på dina mejl, bara att det skedde omkring 1952, och att det filtrerade gift hon propagerar för med sitt av sundhet strålande ansikte

en gång hölls för det minst hälsovådliga av allt som röktes mellan alptopparna. Fast den dansande spanska zigernerskan på de blå Gitanespaketen ligger inte långt efter, även om du hellre sett att Marianne hyllats med ett cigarrettmärke men det skulle i så fall vara Oscar Rotys *la semeuse* från 1903 eller Pierre Gandons kraftfulla ansikte från 1944 på omslaget, ty den officiella Marianne har bytt skepnad åtskilliga gånger och senast – tecknad av Yves Beaujard 2008 – klätts som Europas stjärnomgivna älskarinna i den frygiska luva som blev förebilden för revolutionens röda huvudbonad, vars bärare mitt i blodbadet också formulerade den första anständiga tanken i mänsklighetens historia: tesen om människors lika värde.

Och spektaklen fortsatte i huset (oklart exakt hur länge) och alla var där (eller åtminstone inblandade) vid olika tidpunkter och i olika konstellationer: Walter Serner och Francis Picabia, Sophie Taeuber (som senare gifte sig med Arp) dansade och gjorde dockor, Kandinsky, Klee och Ernst visade bilder vars like knappast skådats tidigare, och Emmy Hen-

nings spelade Satie, medan grannen Lenin som måste ha hört applåderna strömma ut i gränden sannolikt aldrig placerade sin fot i lokalen men Joyce kan ha passerat och slunkit in – det är åtminstone tidsmässigt möjligt och han bodde i närheten, på Universitätsstrasse 38. Och sedan bytte man spelplats i Zürich, kanske rent av ambulerade mellan olika adresser, innan rörelsen upplöste sig själv 1922, och nästa milstolpe i tiden är 2002 när konceptkonstnären Mark Divo från Luxembourg ockuperade byggnaden (som då var aningen nedgången) och lät Cabaret Voltaire återuppstå som en sorts happening – om vilket en skylt minner – varefter rummen fräschades upp och blev dadamuseum och konstcafé två år senare; klart är dock att Goethe promenerat i gränden 1775 när han besökte den reformerte kyrkoherden Johann Caspar Lavater i grannhuset, fysiognomiker i della Portas anda drivande tesen om att ansiktet är själens spegel, och själv har du sedan 1968-01-26 (enligt anteckning på försättsbladet) Theofrastos i bokhyllan – köpt hos den legendariske Bok-Viktor i Uppsala.

Två minnesplattor på fasaden, först *IN DIESEM / HAUS WURDE AM / 5. FEBRUAR 1916 DAS / CABARET VOLTAIRE / ERÖFFNET UND DER / DADAISMUS / BEGRÜNDET* följt av Divos gästspel ihågkomna med orden *IN DIESEM HAUS WURDE / VOM 5. FEBRUAR BIS / ZUM 2. APRIL 2002 DAS / CABARET VOLTAIRE / ZWISCHENGENUTZT UND / DER DADAISMUS FÜR / KURZE ZEIT WIEDERERLEBT / R . I . P .*

Förra gången du såg ordet dada på en skylt var i slutet av augusti 1988, när du och din fru gick över gränsen mellan Thailand och Malaysia efter en skakig färd med nattbuss från Bangkok och med våldet i Burma bakom er, och då löd budskapet DADA KILLS vilket inte har ett dugg med Ball&Co att göra, utan blott indikerade att innehav av narkotika kan rendera dödsstraff i valkungadömet.

Huset du kommit för att se har sina anor, kan dateras till sent tolvhundra- eller tidigt trettonhundratalet, och det var ursprungligen två byggnader kloss på varandra, omnämnda som Liljan och Hinden 1335 respektive 1402, ombygda 1542 innan brandmuren revs så de

kunde sammanfogas 1577, och sedan skedde ytterligare ombyggnader/renoveringar 1885, plus någon gång på 1950-talet, och slutligen som sagt 2002 – allt noga noterat i staden Zürichs annaler, vari också står att läsa att sadelmakare, skomakare, snickare och slaktare redan tidigt verkade i fastigheten, som också hyst män/ägare som Zwinglis frände hebreiskprofessorn och bibeltolkaren Konrad Pelikan på femtonhundratalet, varefter det såldes till reformatorn och brevskrivaren Heinrich Bullinger 1762 och därefter till Johann Caspar Lavaters bror, krämaren Johann Heinrich 1785.

Sista blosset och när du fimpat släntrar du ner till Niederdorfstrasse, Dörfli för lokalbefolkningen – nöjeskvarter enligt guideböckerna, och beställer ett glas – liktydigt med tio centiliter – pinot grigio på La Pasta till ett pris av 7.40 CHF inklusive en sjukdomsexprocentig mervärdesskatt på femtiotvå rappen, och det är ungefär tre gånger så mycket som samma skvätt kostar på vattenhålen bortom turiststråken, och du säger till glasetstolen-bordet att det som hände på Spiegel-

gasse blev ett inspirerande startskott, förebådade surrealismen och satte sina avtryck – gav oss performances till exempel, och sedan skålar du för Åke Hodell (1919-2000) som med samma anti-militaristiska patos och satiriska hållning som Ball komponerade ljuddikter och lät sin omvärld förstå att generaler alltid är *bussiga* – eller som Walter Mehring gycklande skrev i Berlin, dit Huelsenbeck exporterat dada, 1919: Envar sin egen fotboll.

Tristan Tzara föddes i Rumänien (1896) och det gjorde Pierre Béarn också sex år senare, lät vara att de ursprungligen hette Samuel Rosenstock och Louis-Gabriel Besnard, och detta får dig omedelbart att tänka på panerad torsk eftersom din son inte tycker om ost – med undantag för parmesan till pastan, så när du och junior – som då var elva – lunchade med Béarn i Mangalia vid Svarta Havet och *the pre-set menu* inleddes med en läckert gulfriterad ost sa ni båda – sedan Béarn retsamt skällt på junior för att han inte korrekt behärskade modersmålet – att det som låg på tallrikarna var torskpanetter, och junior åt med god aptit tills poeten Milos svepte

förbi och konstaterade att den unge mannen tydligen lärt sig att uppskatta ost, och om Béarn – som dog vid hundra tre års ålder – finns oändligt mycket att säga som till exempel att han suttit fängslad för att ha hjälpt människor att fly från Frankrike när tyskarna kom, att han medaljerades för sina insatser under befrielsen av Paris och att han varit pressattaché i Afrika, alltid skrivande, och kanske mest känd – och här närmar vi oss dada – för orden *métro-boulet-dodo* med vilka han tog arbetarnas parti under majrevolten 1968, och det var tre ord som blev berömda, även om den kompletta raden med glosor löd *Métro boulet bistrots mégots dodo zéro* (tunnelbana arbete barer fimpar sömn ingenting), och det var hans sätt att sammanfatta livet för de människor som slet vid löpande bandet år ut och år in; *dodo* betyder dessutom dront, och dront är liktydigt med Réunion, och det tänker du återkomma till.

Vid bordet intill sitter två medelålders turistpar från Amerika, fritidsklädda, och de har tydligen just träffats – verkar inte vara bekanta sedan tidigare utan människor som

bara strålat samman och slagit sig ner en stund för dryck och småprat, och småpratet är symptomatisk när utländska besökare möts – handlar alltid om hur dyrt allting är, ”och hade vi vetat det skulle vi inte hyrt ett *chalet* med självhushåll för tre veckor”, säger den ene mannen och får medhåll.

Mary Longpaketet åker fram igen, ackompanjerar vinet som en siamesisk tvilling, och du hävdar med bestämdhet att dadas betydelse för konsten – en vitamininjektion i modernismen – förtjänar större uppmärksamhet, ledde vidare från Schwitters collage till Man Rays strykjärn och Rauschenbergs bildäcksprydda get (”färg är lika mycket artificiell materia som en tidningssida eller en get”) och Dubuffets krumelurer och Lichtensteins pratbubblor med sina WHAM-POFF-SOCK – att jämföras med Balls **ü üü ü / ba - umf**, eller kanske och senare med Cages musik, och då blir den gula cigarettasken en Brillobox för det var här det började – och det bara fortsätter, även om somt idag blott är verk av epigona ätteläggare, vars arbeten hålls för

unika, men allt återkommer i cykler, precis som utställda jeans.

Original och efterföljd: Tzara skrev till och med en handledning om hur man komponerade en dadaistisk dikt 1920 – ”Ta en tidning. / Ta en sax. / Välj ut en artikel som är lika lång som Ni tänkt Er dikten. / Klipp ut artikeln. / Klipp därefter ut orden i artikeln och lägg dem i en påse. / Skaka påsen kraftigt. / Ta sedan ut bitarna i tur och ordning. / Skriv av dem noga. / ...”.

Slump! Som när Lars Gyllensten och Torgny Greitz under pseudonymen Jan Wictor fabricerade *Camera Obscura* 1946; allt går igen, och dina första utställda jeans – ett par blå Lee – köpte du i Schweiz 1964 för trettio francs, och de väckte stor avund i hemstaden.

Och du hyllar anti-militarismen, avskyr von Clausewitz och hans tillskyndare, sänder ett jubel till alla som sa – och säger – nej till vapen, spyr på krigsälskarnas kängor; ty *dada är en kronärtskocka med en hjärna som en näckros!*

Divo som ockuperade huset har en historia i Berlin – där idéerna från Zürich växte sig

starka (Huelsenbeck, Grosz, Heartfield, Mehring, Hausmann, Baader, med flera), och när du läste Wladimir Kaminers *Russendisko* hade du ingen aning om att det fanns en kopp-ling, att de båda verkade i det som numera heter Tacheles på Oranienburger Strasse (ordet är jiddisch och lär betyda ungefär ”uppriktigt prat/ärligt samtal”), ett jättekomp-plex uppfört 1907-08 för affärer och varuhus (Wertheim), varefter dess funktion vandrade från utställningslokal för AEG till nazikontor, SS-kvarter och fängelse för franska krigsfångar, innan det bombades svårt för att senare rymma östtyska fackföreningar, och där-efter planerades rivning men innan demole-ringen riktigt hann komma igång föll Berlin-muren, och i februari 1990 ockuperades bygg-naden – förvandlades till nerklottrat konsthus med oviss framtid.

Med murfallet (den korrekta benämningen är *Mauerfall*) och östblockets gradvisa upp-lösning kunde Kaminer, teaterutbildad kul-turarbetare med åtskilliga strängar på lyran, flytta från Moskva till östra Berlin, där han raskt – tillsammans med Divo och andra –

etablerade en alternativ kulturscen i det skä-
ligen förfallna huset, och om den handlar flera
av texterna i *Russendisko*; och eftersom du
varit i Berlin ungefär tjugofem gånger – före,
under och efter muren, och givetvis den fan-
tastiska/omtumlande natt när det första
betongblocket föll som barnets mjölk-
tand – så slukade du Kaminer med största intresse,
och faktiskt såg du en gång – det bör ha varit
omkring 1991 – en skylt som alluderade på
ryskt diskotek i samma stad men det visade
sig vara något helt annat och oväntat, även
om det såväl bjöds musik som svettig värme,
drycker och sovjeteri.

Tio mark i inträde och det tog ett par klun-
kar öl att förstå vad stället handlade om, att
det var en erotisk kabaret – en pornosylta som
även tillhandahöll tjänster, och plötsligt bör-
jade spektaklet: dunka-dunkamusik ur hög-
talarna varvat med inspelat kulsprutesmatter,
spotlights och blinkande röda stjärnor, och
fyra kvinnor (strippor, liveshowartister, eller –
det är bara att välja – performancekonstnärer)
klädda i sovjetiska officersuniformer med de

omisskännligt och löjligt stora skärmmössorna
över hårsvallen gjorde entré.

Direkt efter murfallet – och i viss mån fort-
farande – blev DDR- och Sovjetprylar en in-
komstbringande nisch för en framväxande
skara av entreprenörer, som sålde allt från
murbitar och östtyska registreringsplåtar till
nålmärken, förtjänsttecken, standar, parti-
emblem och kompletta uniformer, och bland
de senare persedlarna hade damerna tydligen
ekiperat sig där de nu stod och krämade sig
på scenen med leksaksvapen – av plastics –
made in China.

Resten var som det var: en sovjetisk gene-
ral penetrerade en sovjetisk överste med en
vattenpistol, medan en annan överste ägnade
sig åt en majors analöppning med en illgrön
k-pist som blixtrade och lät, och gradvis åkte
paltorna av – med undantag för de guppande
huvudbonaderna, och det var alldeles in i hel-
vete snaskigt och slabbigt men samtidigt fanns
det också en annan dimension, och den var
tilltalande när man efter år av förtryck kunde
häckla sina uniformerade herrar å det gröv-
sta, förlöjligen militarismen och låta den totali-

tära maktens utövare och deras insignier reduceras till ett fejkat samlagsstönande inför en hårdvalutebetalande publik av torskar och krypto-onanister. Och du tänkte omedelbart på Åke Hodell när han stod på en ölback och vrälade *iii gevääääääääär*, på att han och Hugo Ball säkert skulle ha njutit av föreställningen, och sedan lämnade du lokalen lika ensam som du kommit, drack en iskyld *Korn* för en mark på Savignyplatz efter en döblinsk vandring, och återvände till hotellet vars ägare begåvats med det omniösa och belastade namnet hr Svartrock. Och Savignyplatz med sina planteringar är en lisa för ögat, uppkallad efter den rättslärde historikern Friedrich Carl von Savigny, och naturligtvis finns här referenser till både dada och motstånd, ty i kvarteret bodde en gång såväl konstnären George Grosz – skildrare av bland annat Berlins baksidor och perverterade nöjesliv – fram till landsflykten 1933, och fredspristagaren och anti-nazisten Carl von Ossietzky.

Svartrocken talade märkligt nog oklanderlig danska, så tysk han var, och han lärde dig ett nytt tyskt uttryck när du sa att du påföl-

jande dag skulle träffa människor i Moabit, menade att den stadsdelen var *tote Hosen* (döda byxor), vilket i det här sammanhanget betydde *nichts* och "absolut ingenting" och det är en ganska målande språklighet, och språk har alltid intresserat dig; du smakar på ord som vore du på vinprovning.

Några år senare hette valutan euro och då kostade plötsligt en tvåa *Korn* tre-fyra gånger så mycket, och på den vägen var (och är) det med det mesta; från stäpilsner i baren till livsmedel-måltider-taxiresor-metrobiljetter-hotellrum-parkeringsavgifter, trots att regeringar-ekonomiska kommissioner-media med emfas hävdade att några nämnvärda höjningar inte skulle ske men du gjorde en egen test, reste till Paris och Flensburg kort före övergången till euro, handlade på Monoprix och Edeka, gick ut och åt och bodde på hotell, för att återvända veckan efter skrotandet av franc och mark med dina anteckningar, och då hade – litet summariskt uttryckt – priserna på en lång rad varor och servicetjänster stigit med mellan sextio och hundrafemtio procent, och du struntar fullständigt i alla index som pres-

sen publicerar, bryr dig inte om vitvaror, diskmedel och anonyma konserver, utan noterade blott att, till exempel, den franska gruyère du brukar äta till frukost bytt prislapp från fyrtiosex francs kilot till motsvarande hundratrettiosju bara för att ett gäng papister fått någon sorts fullmakt att diktera Europas utveckling. Men du fann också ett bestickande undantag och det var i invandrarbutikerna där priserna nästan var oförändrade, eftersom deras huvudsakliga kundkrets hade mindre pengar i plånboken än de stora varuhusens. Affärsmän tar ut det de tror sig kunna ta ut, anpassar sig till olika konsumentgruppers ekonomi, eller måhända: vit europé närigare än svartskalle.

Svartrockar och papister: morfar kallade dem *Tempelmänner*, höll dem för huggormars avföda och här dyker ett barndomsminne från Italien upp, och det var när Claudius och du just upptäckt *könet* – vilket parentetiskt skedde i skydd av en rosenplantering i en småstad mellan Trieste och Venedig, och Claudius tyckte inte heller om prelater vilket uteslutande berodde på lekkamraten Marios berättelser från korgosseriet – ”passa er grab-

bar, dom där jävla prästerna *nyps*, dom försöker hela tiden att *knipa* på oss” – och det var något du ofta tänkte på när du såg dem svepa förbi som fågelskrämmor i sina fladdrande fotsida svarta klänningar, och eftersom pojkar stundtals har en fallenhet för streck&bus så hade du ingenting emot att gå i bikten med Claudius, och när prelaten efter diverse mumlande på latin ställde sin inledande fråga från sin del av bäset – *hai toccate* ? – så svarade ni *si* så kraftfullt som det överhuvudtaget var möjligt, följt av ”och det var jätteskönt” och ”jag ska göra det snart igen”, och när prostskrälet började skrika över er ohöljda uppriktighet så tog ni till benen under våldsamma explosioner av skratt.

Hai toccate; som vuxen har du funderat mycket över den frågan, undrat vad det uppväxande släktet fick (och får) för bild av prästen-kyrkan-religionen-gud-Jesus när den heliga akten – sakramentet – i biktstolen så ofta tog sin början med de interrogativa orden *har du onanerat*? Och när du långt senare, mitt i livet, var i Rom med en kvinna du kände så undslapp det henne att hon vid sin första bikt

– som åttaåring – blivit tillfrågad om hon höll händerna på eller under täcket när hon sov, och vägt mot dessa erfarenheter blir Hugo Ball något alldeles extra när han som svettig magisk biskop bars upp på scenen – redo att skrika **blago bung, blago bung**; förmodligen med samma inlevelse som när Béarn lät studenter och arbetare höra de fyra bokstäverna i ordet *dodo* från barrikaderna.

Dronten är utdöd, utrotad, och det är förmodligen också den anda av solidaritet som växte fram under det sena sextiotalet och som gradvis ersattes av pengar-egoism-högervindar och nya europeiska murar sedan den mest förhatliga fallit i Berlin, och du har faktiskt varit på Réunion rätt nyligen, ön som är Frankrikes och EU:s yttersta utpost men som var helt folktom när de första fransmännen kom på 1630/40-talet, vilket gjorde att där inte fanns några infödingar att döda-kuva-förslava-utnyttja i den koloniala anda som, till exempel, Fanon med berättigad vrede i pennan beskrivit med ord som att afrikanerna var lobotomiserade europeer, delar av en kuliss i ett landskap där fransmännen representerade

det mänskliga inslaget; förvisso importerades svarta slavar till ön men slaveriet förbjöds skäligen tidigt, samtidigt som animismen eklektiskt kopulerade med papismen och vice versa, medan invandringen ökade – från Europa-Afrika-Indien-Arabien-Kina – skapade ett ”metiserat” samhälle med total så kallad rasblandning genomsyrad av en sympatisk tolerans med den lokala dryck som benämns ”arrangerad rhum” som gemensam nämnare vid sidan av öns eget blonda öl, som givetvis heter *dodo* om vilket tusentals reklamskyltar ständigt påminner. Och invid de stiliserade dronerna dyrkas Saint Expédit, statyer-rödlackerade altaren-offergåvor tillägnade en till kristendomen konverterad romersk centurion verksam i Armenien och dödad av Diocletianus år 303 i det som numera är Turkiet, och vars benknotor påstås ha hittats i Paris katakomber 1781.

Vinet, det är behagligt att sitta på La Pastas trottoarservering, fysiskt vegeterande medan hjärnan sjuder, och törsten finns där så du beställer ett till glas grigio – det är nollkommafem på edsförbundets vägar och där-

med ingen risk att du överskrider några gränser, tar fram blocket och pennan ur jackfickan och börjar skriva stickord om när du startade vid din sons hus i Avully utanför Genève imorse på din tvåhjulning, passerade avtagen till Yverdon-Estavayer-Avenches, letade hotell i kvarteren kring Hauptbahnhof, innan du laddade kameran och fortsatte till det hus på Spiegelgasse där dada föddes. Och i god tid före skymningens fall om några timmar ska du köra tillbaka till Konradstrasse, köpa en flaska efter vägen, parkera i garaget med infart från Zollstrasse, dricka en stadig skvätt på rummet, urinera som en hyllning till Duchamp, skriva vidare, längta efter din fru, äta någonting ute på stan och kanske promenera en stund innan du återvänder till nattkvarter, penna och block – och därmed fullborda resan till Zürich, låta de intryck som – varvat med läsefrukter och minnen – översköljt dig bli den här texten; inkluderande den obesvarade frågan om hur världen skulle ha utvecklats om Lenin begått Cabaret Voltaire. Och snudd på lika viktigt: rengjorde Mary Longflickan sina kokkärl med Svinto?

Vitt vin, människor på gatan, amerikanerna nickar åt dig och går, inga bilar, krogar och barer, och en clownmålade gycklare som mimar och får blanka mynt. Lekfullhet som en klackspark mot allvaret, och ett stycke därför står en annan artist – vitsminkad och orörlig som en staty; det finns förresten gott om moderna statyer i schweiziska städer, där till exempel en busshållplats kan prydas av en anonym man i brons med resväska, eller av en familj som väntar. Det är spännande, och skulpturerna dyker upp litet oväntat i gaturummet, för stilmässigt tanken till Bejemarks rökande Ferlin från 1982 på Klarabergsgatan, eller Hazelius ungefär dussinet år yngre – och likaså rökande – Pirat på Kivik men det mest oväntade var dock när du i våras sprang på Otto Winzer (1902-75) i en kraftigt försummad liten park i Prora (vid Hitlers fyra-fem kilometer långa betongbygge) på Rügen: hans ansikte var socialrealistiskt hugget som en medaljong infälld i en stor granitkub och omgiven av händer som broderligt fattade varandra, och eftersom du inte visste vem Winzer var så slog du upp honom när du passerade

ett internetcafé och fann att han var en typograf, som under sina tio sista levnadsår innehade posten som utrikesminister i DDR. Och det gav naturligtvis en fråga om hur det kunde komma sig att de östtyska myndigheterna placerade en av sina högt betrodda koryféer ett hundratal meter från en aldrig använd strandnära rekreations- och avelsanstalt för tänkt produktion av renrasiga barn? *Freude durch Kraft*; inte tvärtom.

Du avslutar dropparna och betalar för glas nummer två, lägger en *Franken* på bordet, sparar kvittona för att slippa anteckna restaurangens namn och adress, går till motorcykeln, startar och lämnar Altstadt.

Hugo Ball, arbetande med en biografi över anarkisten Bakunin, lämnade slutligen jordelivet den fjortonde september 1927 i Sant' Abbondio – en liten ort uppkallad efter en biskop i Como på fyrahundratalet – vid Gentilino i kantonen Ticino, efter att ha bott tillsammans med Emmy i Agnuzzo 1920-24, vistats i Italien, flyttat till Sorengo i maj 1926, återbosatt sig i Agnuzzo i april 1927, för att änyo – märkt av sjukdom – slå sig ned i Sant'

Abbondio, där hans kvarlevor vilar. Vid sidan av hustruns, död i Magliaso 1948 – och för dessa uppgifter tackar du doktor Eckhard Faul, som förestår Ballsamlingen i Pirmasens.

På samma kyrkogård begravdes för övrigt en av den tyskspråkiga nittonhundratalslitteraturens största namn trettiofem år senare.

Den som vill besöka Joyces grav – och se hans staty: korslagda ben, bok, cigarrett – får bege sig till Fluntern ett stycke nordost om Spiegelgasse. Där, till vänster om irländaren, fann också en annan av litteraturens giganter ro: Elias Canetti.

VINDLINGAR

Gravar, kyrkor, symboler; det pågår en märklig andlig renässans i alplandet, en sorts kristen förnyelse som luktar fundamentalism och vars yttre – fysiska – manifestationer är blå skyltar med gul text, maningar som *Betet für alle, die in Regierung und Staat Verantwortung tragen* (och så vidare, och så vidare) – alltså bed för ministrar, riksdagsledamöter, kommunpolitiker och tjänstemän – följt av än märkligare publika budskap som till exempel ”häda inte Gud !”, vilket också skulle kunna vara riktat mot Joyces ande men han blev i alla fall (till skillnad från kalifen) insläppt när det begav sig och kunde plita vidare – fjärran det snorgröna havet – på sin odysseé, fortsätta korståget mot kyrka-påvar och förbjudna hjonelag i handen. Och den pågående skyltkampanjen förvånar, eftersom edsförbundet är en sekulär stat där man till och med har lagtvång på att alla vigslar måste vara borgerliga för att äga giltighet; det kan bara vara pontifikatets hejdukar, det unknaste av det unkna, som rider på vågor i tiden liksom den

nationella och invandrarfientliga ultrahögern spektakulärt gjorde för två år sedan (2007), när man över hela landet plakaterade bilden av tre vita får som sparkade ut ett svart ur en grafisk kartbild föreställande Schweiz gränskontur mot omvärlden – bråkande ”mitt land och mitt hem”, som orwellska grisar. Och ändå används Schweiz, metaforiskt och officiellt, som synonym för det vackra och sympatiska av utomstående: trakten kring Eutin heter exempelvis ”Holsteinska Schweiz”, vid Rostock ligger ”Mecklenburgska Schweiz”, öster om Berlin finns ”Märkische Schweiz”, etcetera – alla natursköna områden, och än värre blir det utanför Europa där både Libanon (ja, framförallt Libanon) och Afghanistan före krigen och fraktionsstriderna upphöjdes till ”Asiens Schweiz”, och du har till och med hört Djibouti kallas för ”Afrikas Schweiz” – och att du i denna lilla exkurs tvingats upprepa landsnamnet Schweiz ett flertal gånger är förvisso inte stilistiskt snyggt men oundvikligt.

Egendomlig är också skillnaden från religion till religion, ty när motsvarande konserverande/bakåtsträvande tongångar – som till

exempel krav på införande av sharia – skallar på gatorna i den tredje världen skriker det kristna västerlandet högt; grandet men inte bjälken – fast det är en textuell parentes, till eftertanke ländande.

Din släkt har (som du berört i en annan bok) ett svart förhållande till påvemakten – och enkannerligen till Pius XII, och det började när oncle Jean (rättfärgat här i svärkammade testar, lång och smal och alltid med för korta byxor) skulle äkta Lisa (litet korpu-lent och ständigt i blommiga klänningar) i det ockuperade Paris när kriget och det förhatliga Vichystyret var ungefär två år gammalt, och det som då hände är naturligtvis sånt du fått berättat för dig, eftersom du ännu inte var född men följande parametrar gällde: Jean var radioingenjör med på den tiden redan fyrtio-nio patent – det blev fler senare när han var med och utvecklade den franska televisions-tekniken – och han bodde på Boulevard Murat (för övrigt inte så långt från den till Boulevard Suchet deporterade kalifen) och han var hängiven katolik, aktiv i sin församling och anti-nazist, tillika mannen som byggde den

radiosändare med vilken de Gaulle från Lon-don manade Frankrikes patrioter till mot-stånd, vilket gör Jean till den mest hedervärde personen i din familjs utkanter vid sidan av Gervais som tryckte Zola, och när denne tek-nokrat som i ett brus av etervågor mötte Lisa slog kärleken gnistor men Lisa var obekräftad änka – hennes make hade försvunnit, förmod-ligen stupat, vilket också hans kompanichef skriftligen antog – och eftersom inga kvarle-vor stod att hitta kunde paret ej vigas med kyrkans välsignelse.

Jean uppvaktade alla som gick att upp-vakta, fick formidabla vitsord för sin brinnande tro av biskopen, köpte en liten lägenhet till Lisa i grannhuset, medan de levde platonskt och uppvaktade vidare för att få till stånd en dödförklaring av Lisas make; och kriget fort-satte men så gavs en möjlig öppning sedan förhandlingar med diverse papistpotentater givit vid handen att det kunde löna sig att över-räcka en miljon till Pius, och Jean fick au-diens, for med en pengastinn väska till Den Heliga Stolen där en girig påve tog emot sed-larna – för att därefter meddela den gudfruktige

mannen att äktenskap i kyrkan inte kunde beviljas med mindre än att heligheten fick en till koffert, så Jean lånade av morfar, återvände till Rom och fick nej igen, och sedan tog kriget slut, och riktigt hur det ordnades vet du inte – om det var en borgmästare eller en fritänkande präst som skötte formalia – men paret kunde i alla fall dela bädd efter fyra fem år av klerikalt debacle, och Jean fick sina medaljer av Auriol för att han stött *notre général*, och du vistades ofta i deras hem i Paris, och morfar skrek *Tempelmänner, Tempelmänner* och bad Jean att byta religion, och det kanske han gjorde också innerst inne när han såg Gud uppenbara sig som ett flimmer över den nya tidens televiserade altare. Du lyser frid över Jeans minne, för hans kamp när mörkret sänkte sig över fosterlandet; för allt självupplevt han lärde dig om nazismens ondska när vagnarna med judar lastades om i Drancy.

En annan person du högaktar är Yves, granne för länge sedan, och han var officer stationerad i Blida när fransk kängsvett mördade Algeriets folk – påhejade av bland andra den tidigare överlöparen och samarbetsman-

nen från Vichy, François Mitterrand, som då var inrikesminister i ministären Mendès-France men Yves vägrade efter en tid, kunde inte öppna eld mot obeväpnade civila och blev offentligen degraderad på kaserngården och dömd till ett mångårigt fängelsestraff, innan han så småningom benådades av *notre général*. Och du kommer alltid att minnas hans berättelser, liksom Allegs reportage, och när du första gången som tonåring läste Fanon föll alla bitar på plats: ”I århundraden har Europa hindrat andra människors framåtskridande, förslavat dem för att främja sina egna intressen, och sin egen ära”; utan att Den Helige Fadern höjde ett finger.

Om Algeriet har du skrivit – eller åtminstone berört – i andra sammanhang, landet ligger som en distant parentes i dåtidens kortbyxor: det blixtrande vita ljuset, böneutropen från tusen minareter, francsedlarna från *Banque de l'Algérie et de la Tunisie* innan nyfrancen kom och banken klövs, kriget som rasade och de franska patrullernas klappjakt genom de bruna gränderna, vattendelaren som klöv Frankrike, Boris Vians tonsatta brev till pre-

sidenten – och återkomsten 1980, frihet men också restriktioner och varubrist som ett arabiskt Bulgarien på Afrikas jord, kvardröjande kulhål och rostig taggtråd, det bitter-svarta kaffet på torget vid Fiskarmoskén, kvinnor med nakna ansikten, gasen som gav framtidshopp.

Slaget om Alger – under en period förbjuden i Frankrike – är en av de bästa filmer du någonsin sett, och den regisserades av Gilo Pontecorvo, och Pontecorvo är en obetydlig ort cirka åttio kilometer nordväst om Neapel vid floden Garigliano och över detta djupt liggande vattendrag leder en bro – *ponte corvo* eller korpbron – som än idag finns inlemmad nere till höger i det svenska riksvapnets hjärtsköld, sedan den paranoide skrävlaren och megaegoisten Jean Baptiste/Johannes Döparen Bernadotte – som förlänats Pontecorvo av Napoleon utan att ha varit där – bokstavligen köpt sig Sveriges tron (efter att först ha av sagt sig sin katolska tro på Stengade i Helsingör), och att du åkte till Pontecorvo på knaggliga vägar berodde på att du ville se staden, som strikt formellt en gång givit sitt namn åt det

svenska kungahuset – *dynastien Pontecorvo* enligt Nordisk Familjebok 1915, och den var skäligen charmlös och aningen nedgången med övergivna tillbommade fastigheter, och det enda som knöt an till det importerade majestätet var en kort återvändsgränd – fyra hus – med namnet Via G. B. Bernadotte på en enda ensam marmorplatta monterad på en fasad invid skattekontoret för lokal tobaksodling, ett par soptunnor och en telefonkiosk.

Påven är en pilsnergubbe! Se där, en exklamation värdig scenen på Cabaret Voltaire, en *jolifanto bambla ô falli bambla* i tiden – åtminstone om tiden är 2003 – och nu talar vi om den förre påven, om polacken Wojty³a, antikonceptionens fiende nummer ett och av många katoliker hållen för radikal (ett ord du tänker återvända till om en stund), och i juni detta år var Wojtyla på väg till Slovenien och det var du också fast du körde hoj, rullade in från SS14 och tvåan vid Trieste (där Joyce likaså suttit hukad över manuskriptet) till Koper där slovenier och kroater bråkar om gränsen, och det första du ser är Hasse i hel-

figur; kristna vita män som heter Johannes kallas ofta Hans i Europa – därav den lätt familjära namnformen Hasse. Du träffade förresten en Wolfgang på BMW efter vägen, och han kallade pontifexet för Hasse Hängskalle och gjorde en perfekt mimisk personifikation av honom på en rastplats där du och en handfull andra hojar stötte ihop av en slump och kolkade sodavatten i värmen, fast det där med lyteskomik är förvisso inte helt rumsrent men det är knappast Vatikanen heller så på något sätt jämnar det ut sig, och sedan var det en annan känd Johannes som fick tillnamnet Döparen och han ligger begravd i Umayyadmoskén i Damascus, och en gång när du deltog i fredagsbönen där – det bör ha varit 1973 – och rökte en cigarrett vid graven efteråt, så kom det fram en äldre arabisk farbror i sliten blå kavaj, vit burnus och två guldtänder, och ni hamnade genast i samspråk, och eftersom Johannes heter Younus på arabiska så pekade han upplysande och vänligt på Döparens sista viloplats med de målade och onomatepoetiska orden *Younus, dipp-dopp dipp-dopp*; den gamle beduinen hade fattat världen, för-

vandlade en av kristenhetens största gestalter till ett dadaistiskt poem.

Wojtyla i helfigur, överallt och på jätteplakat i detta Balkans Schweiz (!) med sina Karawanker och skidanläggningar, från Koper och Podgrad till Postojna, Ljubljana, Kranj, Bled, Jesenice och upp till Kranjska Gora – och han tycktes göra reklam för den lätt-drucket blonda pilsnern San Miguel från Spanien; åtminstone var det immiga San Miguel-flaskor på samtliga affischer, och det gav möjligtvis Hasse en litet mänskligare framtoning där han satt med huvudet på sned som en saligt smilande ölmorfar invirad i sina vita särkar, och sedan dess har du alltid undrat hur mycket det kostar att få en påve som affischpojke, och på vad Vatikanen kan tänka sig att låna sig till om betalningen är tillräcklig: om gränsen går vid bärs, eller om räknenissarna i Rom kan sträcka sig till Björn Borgkalsonger, kanoner och rent av kondomer? Och nästa tanke var en given bild: ett kilo stärkelse i Hasses särkar – och vips en magisk biskop i lustig hatt! Med schweizergardet som käckä doa-doapojkar i bakgrun-

den, skanderande sin hyllning i svallvågorna av Divos happeningockupation under moln av tobaksrök med orden *endremen saxassa flumen flobollala!*

Ordet *radikal* har beskrivit en till innehåll/betydelsen egenartad utveckling, eller glidning, under de gångna tio-tjugo åren och blivit sin egen motsats, och det är fullt möjligt att katolikerna har rätt när de hävdar att Wojty³a var radikalare än sina företrädare men en person med Wojtylas syn på sexualitet-kvinnor-militärdiktaturer kan aldrig stå för radikalitet i din begreppsvärld, och etter mer obegripligt blir det när man vänder blicken mot islam där de mest extrema bland fundamentalister plötsligt benämns *radikala muslimer*, när de istället borde kallas reaktionärer och ultrakonservativa som fallet är med ayatollor, taliban och de algeriska massmördarna i det GIA som i mitten på 1990-talet dödade hundratusen eller fler av sina egna trosbröder; den semantiska ekvationen får du inte att gå ut när du minns vad begreppet representerade under din ungdom – när ni demonstrerade mot USA:s krig i Indokina, mot imperialism och

utsugning: som om Pinochet skulle ha upphöjts till radikal efter kuppen i Santiago. Och vad islamisternas våld mot andra muslimer, självmordsbombare i Bagdad och Kabul till exempel, beträffar är hänvisningen till *takfir* – att förklara någon för *murtadd*, avfälling – blott en simpel efterkonstruktion för att rättfärdiga dödandet.

Orwells nyspråk i *Animal Farm*: FYRA BEN BRA, TVÅ BEN BÄTTRE ! FRIHET ÄR SLAVERI !

Åter över Walche Brücke, och du for alltså – som du redan nämnt tidigare – från Avully imorse, Avully vid Rhône – två mil från Genève och nästan slickande gränsen, en liten sympatisk bondby (1 765 invånare utspridda på 459 hektar) till vars utkant fogats ett dussin hyreshus, icke oävna (med kinesrestaurang, matvarubutik, slaktare och postkontor) i ett rasande grant landskap, vin och honung, småskaligt jordbruk, kor och hästar på bygatan, och en liten krog vars ägarinna givetvis heter Monique.

Om Avullys historia kan nämnas att Julius Caesar eventuellt passerade regionen, att

byns namn första gången nämndes i skrift 1220, att orostider, savojska spänningar och senare religiös reformism givit avtryck i de lokala annalerna – men viktigast av allt är att gossen Henri växte upp här; närmare bestämt hos sin morfar som var borgmästare med ämbetslokal i rådhuset bakom Moniques krog Café de la Place.

Du inbillar dig gärna att Henri drack saftkobbelpå Café de la Place, när han promenerade från morfars solida stenhus vid bygatan till rådhuset men det förblir en gissning till skillnad från det obestridda faktum att Henri efter att ha upplevt helvetet vid Solferino 1859 grundade Röda Korset, vilket gör honom till en av mänsklighetens mest empatiska människor, och efter Henri lyfter du gärna fram byprästen: Tyskland var på väg mot kapitulation i Frankrike och kort före krigsslutet brände nazisterna ner hundratals hus och gårdar i Avullys ockuperade närhet; utblottade fransmän korsade Rhône vid Chancy, gavs inkvartering och skydd genom prästens försorg. Plattor minner om de bådass gärningar, på morfadersns viste och på kyrkan – medan ultra-

högern marscherar, skriver sina bloggar i en världsdal som borde fått nog.

Hos Monique sitter du ofta med en cigarr och ett glas vitt från trakten – rökförbud råder i sonens lägenhet, och utanför på hörnet står en antik vinpress fylld med blommor men krogens interiör är allt annat än schweizisk landsbygd för Monique har snöat in på Vilda Västern, prytt barens väggar med grälla indianer, bufflar, kohorn och fjädrar, och det första hon frågade dig vid ditt allra första besök var *aimez-vous le wild west?* och det lät nästan som en romantitel av Sagan. Men du hörde också en och annan spridd kommentar om utlänningar när du satt där, vulgärt och – förmodligen – oreflekterat, som en karbonkopia på den svenska provins där du bor, som om bakvatten föder främlingsfientlighet i högre grad än det urbana; och en av grannbyarna vid vägen till Genève heter dessutom Eaumorte – som en sorts bekräftelse.

Vilda Västern på väggarna: som barn trodde du att det hette vilda västen, eftersom alla dessa revolvermän som drog över matinéfilmernas vita dukar alltid bar väst till

Stetson, stuprörssmala jeans och boots med sporrar – så det var klart att det hette vilda västen, och förra gången du såg lika gräsliga målningar i den andan var hemma hos Big Bengt i Småland, när du efter en blöt kväll fick sova på hans soffa omgiven av tavlor i storformat avbildande Bengt och kungen, båda i full cowboymundering och med osäkrade coltar, och därmed fick hötorget ett amerikanskt namn, *haymarket*; superkitsch och dadakitsch, och Monique hade nog gillat den småländske hövdingens personaliserade konst – småputtrigt flankerad av lampetter. Och Bengt, den jækeln, har dessutom en kolossalstaty av Lenin i sitt vilda västernparadis, och så mycket mer pragmatiskt kan det nog inte bli.

Chancy med sin gränsbro av gråmålat gjutjärn ligger praktiskt taget på gångavstånd från Avully och det är en sedan länge obevakad gräns, trots att den – om man kommer från Frankrike – representerar EU:s yttre demarkationslinje, och så är det på många ställen i detta hörn där edsförbundet möter den femte republiken och därmed den Europeiska Unio-

nen, fast den mest illusoriska av övergångar fann du när du besteg La Dôle några dagar innan du for till Zürich: en genom dimman vindlande meterhög gårdsgård av travad sten – kilometer efter kilometer – som en drakrygg på krönet, sexton-sjuttonhundra meter över havet, och med utsparade öppningar mellan länderna; för folk, för fä. Och så borde det vara i hela gemenskapen: ingen *Festung Europa*, inga utestängande murar som i Sebta; bara fri passage. I Sebta, Ceuta på spanska, var du med henne 1987 och då fanns inga murar – de tillkom senare, efter Berlinmurens fall, när EU började visa sin muskler mot mindre lyckligt lottade människor från Afrika.

La Dôle, svetten lackade – berget är nästan lika högt som Kebnekajse, och den jämförelsen är en medial japonism – för det var så han framlade saken, Kano (japansk journalist och kanske femton år äldre än du) och ni satt i husarrest tillsammans i det Sovjetockuperade Kabul, sedan ni båda – på olika sätt och oberoende av varandra – yttrat er nedsättande över fredsängeln Gorbatsjovs våldtäkt på Afghanistans folk.

- När jag skriver, sa Kano, måste jag hela tiden relatera allt till förhållandena hemma. Jag kan alltså inte säga att det är fyrtio mil mellan A och B utan att det är lika långt som från Tokyo till Kobe, annars kan inte mina läsare följa med i texten.

Och nedanför La Dôle röda druvor, pinot noir, ett anständigt vin som liknar en lätt Bourgogne. Och varje gång du kör tillbaka till Sverige har du två flaskor Dôle de Salquenen (köpta på Coop) och en flaska Abricotine i packväskorna men det ska vara Morands destillat från Martigny vid Rhône i kantonen Valais, bränd sedan 1889.

Att du nämner den deporterade siste kalifen Abdul Majid II (Abdülmeçid på turkiska) på sidan 9, och vid ett par tillfällen därefter, beror naturligtvis inte enbart på att han förvägrades att få bosätta sig i Schweiz – dit han anlände med tåg i mars 1924, utan än mer på att du vill finna en lämplig ingång till fortsättningen – till de sidor som nu följer, för när tankarna kretsar kring Europa (och du börjar bli sugen på en kopp kaffe) går Turkiet inte att

undvika; bryggan mellan väst och öst – med Bosporen som kontinenternas sammanlänkare, eller motsatsen: färjor över sundet i moln av svart kolrök, duvskit på kajer och öppna platser, minareter som snörräta fingrar mot evigheten!

Det är måhända en historisk teknikalitet men kalifatet överlevde sultanatet med sexton månader och tre dagar: den första november 1922 skilde Nationalförsamlingen kalifatet från sultanatet och avskaffade det senare, varefter sultan Mehmed VI fyllde kapsäckarna med guld och flydde med det brittiska slag-skeppet *Malaya* den sjuttonde samma månad – först till Malta och sedan vidare till San Remo, och tre dagar senare öppnade fredskonferensen i Lausanne; den tjugonionde oktober 1923 utropades den turkiska republiken, och den tredje mars påföljande år gick kalifatet i graven och Abdul Majid gavs enkel biljett till Schweiz. Så kan historien i korthet sammanfattas när Mustafa Kemal, trots kurdiska protester, ledde nationen in på den sunnda sekulära väg som gjorde klar boskillnad mellan stat och religion, och kalifen fick *nein* av

alplandets styrande men *oui* av – förmodligen – Poincaré och det blev boning på Boulevard Suchet, där han avled vid sjuttiosex års ålder tre dagar innan von Choltitz kapitulerade vid Gare Montparnasse. Och nu höjs röster om nya kalifat, när utvecklingen fläckvis stannar – vänder tillbaka i egna fotspår tvärtemot vad antropologins tidiga evolutionister, som Lewis Henry Morgan, en gång förutspådde.

Turkiet, och det tog trettio år att återvända – mycket vatten hade metaforiskt runnit under dina privata broar – men du for tillbaka, flög med kvinnan som du älskar och landade i İstanbul i regnig senhöst, Nobelpriset till Pamuk (namnet betyder bomull) hade just bekantgjorts, och för henne var det turkisk premiär; för din del var det sjunde gången, inkluderande omfattande resor i landet och en halvårslång vistelse på ett hotell vid Sirkeci – mellan tågens ångvisslor och de skorrande bandspelarnas invokationer.

Turkiet är alltså oundvikligt, *der kranke Mann* knackar på Europas port; Saqi Ahmad – guvernör över Den stora öknen – sade en gång i en diskussion att när han kom till Is-

tambul så utbrast han alltid ”här börjar Europa”, medan en västerlänning i samma predikament konstaterar att han anlant till Orienten och båda har naturligtvis rätt, även om du personligen och subjektivt helst placerar staden i det som litet löst och inexakt kallas ”den uppgående solens land”, och orsaken är naturligtvis att den väldiga landmassan – från Istanbul och hundrafyrtio mil österut – tillhör islam, faller under mänskäran. Och mänskäran är en *croissant*, kom visst med kaffet till Wien – precis som när svenskarna längre fram i tiden fick kiosker och källdolmar och senare den maträtt som kort och gott, och ofullständigt, benämns kebab – och när croissanter skulle lanseras i Sverige omkring 1984 så lät bageriernas paraplyorganisation (vad den nu heter) trycka upp tusentals kartonerade reklamaffischer med orden DET NYA FRANSKA MATBRÖDET, och dessa skyltar hängde i pluralis på snart sagt varenda inrättning som sålde bröd, inklusive Bagareboden i Eslöv, och därmed stod det helt klart att en svensk aldrig skulle kunna bli europé – som vore det spröda bakverket en limpa. Fast

i Eslöv gjordes ytterligare en distinktion, ty här definierades croissanten som ett bröd med fyllning, medan en croissant *nature* gick under namnet *skal*: ”ska du bara ha skal?” undrade de vänliga bagardamerna förvånade när du bad om två mänskäror till frukost, och de var på vippen att packa ner två tingestar med räksallad i påsen. Det nya franska matbrödet; det är bara att skaka på huvudet precis som du gör åt språkliga konstruktioner som salamikorv, salsasås och scampiräkor (ordagrant: korvarkorv, sässås och räkorräkor) samt åt det något mer sentida importerade trendfenomenet *caffèlatte*, ett ord som du för övrigt nästan aldrig sett rätt stavat i det land vars inbyggare, precis som *der Kranke*, också vill in fullt ut i den härliga gemenskapen, byta valuta, och se priserna stiga i takt med att man avhänder sig det nationella självbestämmandet.

Croissanten som symbolisk bild: det dagliga brödet kröner all världens minareter!

Du gick genom Istanbul med återseendets ögon: dofterna och ljuden var desamma till skillnad från de slöjor och huvuddukar du

knappast såg i gaturummet trettio år tidigare, ty staden hade islamiserats, till och med högtalarnas böneutrop tycktes ha ökat i styrka och på taxibilar och leveransfordon kunde du läsa ord som *rasul’ullah* med stora bokstäver över lacken, och de ytliga intrycken signalerade blott en sak och det var en mentalitet på väg bort från Atatürks sekulära vision men som samtidigt och motsägelsefullt närde drömmen om EU. Och allt det andra som inte fanns då: en modern bilpark, McDonald’s och jeans.

Slöjor: *Al-Ahzab*, Bundsförvanternas sura, föreskriver visserligen slöja men lämnar också en möjlighet att avstå – ”Allah är förskonande och barmhärtig”, och islam måste anpassas i takt med tiden enligt det teologiska begreppet *bid’a*, ”innovation”; ett ord som för många bokstavstroagna dessvärre också betyder ”kätteri”.

Från denna myllrande stad vid vattnet styrdes en gång ett av världens största riken men det enväldiga sultanatet präglades också – med dätida mått – av stor tolerans: åtskilliga judar och kristna innehade höga ämbeten, och det var faktiskt Abdul Aziz som lade grunden till

Israel när han skänkte åkermark i Palestina till ett stort judiskt jordbruksprojekt omkring 1870; därför ger de fladdrande slöjtygen, och allt de representerar, dig sorg i sinnet. Fast smältdegeln, så ofta nämnd med fascination av västerländska skribenter och resenärer, är en villfarelse eftersom människor aldrig stöpts samman utan levt i religioners endogami – som urskiljbara bitar i en mosaik; smältdeglar finns blott på Réunion och i Macau, kanske också i en handfull andra forna kolonier. För det är mosaiken som är regel i multietniska och multireligiösa samhällen.

Hågkomster och jämförelser vällde över dig, tvära kast mellan identiteter, värderingar, religion, tradition, förlorat imperium, nationalism, fattighus, massutvandrad arbetskraft och framtidstro.

Beyazit, över Divan Yolu och in i Kapali Çarshi, mot Bedesten som är den stora bazaarens hjärta, och där satt Ali – delägare i en butik med antikviteter, mässing och sigill – på sin pall som han gjort sedan sextiotalets början, din gamle vän som du umgicks med i perioder under åtta tio år, och ni kände igen

varandra direkt efter tre decennier, och som svar på dina frågor – efter kyssar och flerfaldigt *mashallah* – fick du veta att "Yossuf är död, att Metin fick ont i huvudet och försvann spårlost för tio år sedan, att Orhan sitter hemma och är blind, och att affärerna går dåligt". Det skulle kunna vara inledningen till en roman, en myllrande krönika, fylld av den *hüzün*, vemod eller melankoli, som färgar Pamuks *Hågkomsterna och Staden* (som den rätteligen borde heta på svenska om förlaget besvärat sig med att städsla en turkiskskunnig översättare), och det blev segt kaffe i fingerborg och cigaretter. *Çok shekerli*, alltid *çok °ekerli*! Sött, mycket sött!

Din lärare i turkiska, sedan länge emigrerad till en professur i Wiesbaden, hävdade jämt att den turkiska som talas i Turkiet bör kallas Turkietturkiska för att skilja den från andra turkspråk, och när du åter blåste liv i dina gamla språkkunskaper, och sett Pamuks böcker i bokhandlarnas fönster, tänkte du också på de miljöer som Barbara Nadel skildrar i sina deckare om den istanbulesiske polis-

kommissarien İkmén – ständigt drickande *kanyak*, impregnerad av tobak.

Förra gången rökte du tunna Bahar (vit platt ask) och när du nu bjöds en Samsun med filter, och med två små tobaksblad som enda dekoration på den mjuka röda asken, slog det dig i jämställdhetens namn att Abdul Hamid – den trettiofjärde sultanen – i fez gott borde kunna få bli en cigarrettpojke (som Simon Artzt i Egypten, grön ask) och lysa mot rökaren från paketet med samma strålkraft som Belgaflickan och fröken Mary Long, och sedan föll det plötsligt snö – *kar* som en titel av Pamuk – utanför, och Turkiet ska naturligtvis aldrig bli en del av EU utan orientera sig österut, mot det turkspråkiga bälte som via norra Iran, norra Afghanistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kazakstan och Kirgisen sträcker sig ända bort till kinesiska Sinkiang. Och i detta finns ett stort och angeläget uppdrag, *al-hamdulillah!*

Hugo Ball som magisk mufti i blodröd fez! Kraschaner och galanterier som på en bättre cognacs etikett! Lejonmjölk över gatorna, från Beyazit till Sultanahmet!

Fast drycken är förrädisk – en prick över det turkiska ordets finala bokstav förvandlar betydelsen från anisdoftande alkohol till att ödmjukt böja sitt huvud inför Gud.

Skriva vidare på hotellet ikväll: Kandinsky visade sina bilder på Spiegelgasse – då hade han något år tidigare, i december 1915, fullbordat en akvarell på papper – med inslag av tusch och blyerts – i format 45 x 61 centimeter utvisande – i mild kolorit – ett berglandskap, en polykrom regnbåge, ett dussin kyrkor med kors och lökkupoler, en fågelsvärm och fem kvinnogestalter med huvudbonader (en sittande, en stående och tre flygande-svävande-dansande), alla med ton av magi; som änglar, som översteprästinor – och detta verk valde han att ge titeln *utan titel*.

Det slår dig ofta när du går på konstutställningar eller bläddrar i konstpublikationer – på en skala mellan vetenskap och kataloger – att många verk heter just *utan titel* (underförstått att konstnären medvetet bestämt sig för detta namn, att det inte bara handlar om underlåtenhet-glömska-slarv) och att denna

nollställda benämning tycks ha uppstått bland ryssar som – förutom Kandinsky – Nathan Altman, Ljubov Sergejevna Popova, Alexandr Rodchenko och Ivan Kliun under nittonhundratalets början – för att därefter via västlig vandring med René Magritte, Hans Bellmer och Max Ernst fortleva in i absolut samtid, ty du kan inte på rak arm komma på ett enda verk skapat före år 1900 som bär detta mer eller mindre anonymiserande namn, och vem som egentligen var först saknar faktiskt intresse, även om du är beredd att satsa *une thune*, ett femfrancsmynt, på Kandinsky. *Une thune*, det är ålderdomligt men så har också den romandiska franskan, som den vallonska, bibehållit delar av en gammal språkskatt där till exempel nittio fortfarande heter *nonante*.

Nu är förvisso inte den här akvarellen – som finns att se i Luzern (men som också visats i Sverige) – med sina berg-kyrkor-regnbåge-gestalter representativ för det som föregick under Balls egid annat än genom den lekfulla avsaknaden av namn, till skillnad från exempelvis Kandinskys utställningsskylt när han ställde ut sina arbeten hos Gummeson i

Stockholm 1922 – med geometriska figurer och plakatbokstäver i en komposition som osökt leder tanken till Tzaras programblad, typografiskt halsbrytande, inför den åttonde soirén i Zürich: ”Dada har lyckats upprätta det absolut omedvetnas herravälde i salen, uppfostrans och fördomarnas gränser suddas ut, en våldsamt stöt från DET NYA gör sig gällande”. Halsbrytande efter svenska förhållanden var också HC Ericsons Louis Armstrong-affisch från 1964, som – med blick åt dada – lät bokstäverna flyta som en tappad typografisk sats över arket.

En del av dadas storhet ligger i att de var först, att de var avantgardets Columbi ägg – lika självklart som att *drottningen är en fåtölj*, *hunden en hängmatta* (Tzara), och flasktor-karen en skulptur (Duchamp).

Malmö Konsthall fick, vid sidan av Moderna Museet, ta del av Kandinsky hösten 1989 – en ryss i Anselms låda, för Malmö Konsthall är just en flärdfri box, vitstruken och med generösa ljusinsläpp vilket gör den till en av världens utställningstekniskt sett mest aptitliga lokaler, och detta förtjänar att påpekas i tider

när de stora konsthallarnas arkitektoniska utformning tenderar att övertrumfa innehållet och själva bli de konstverk som besökarna kommer för att se: en spännande Ark som en strandad flygfisk i Ishøj, ett asymmetriskt judiskt museum i Berlin, ett amorft urdjur hållt över ett tak i Graz, och en samling metallschabrak i Bilbao – som om förpackningen vore det viktiga. Men det finns undantag: det naturligt över åren framvuxna Louisiana i samklang med naturen, och Nouveles arabiska institut vid Seine där en fasad av tusentals cirkulära kameraslutare reglerar ljuset.

Bildkonstens olika uttryck kan gärna heta *utan titel* men inte litteraturens, och detta är värt en tanke: tusen böcker av fyrahundra författare, och alla heter de *utan titel* !

Visualisera! Litteraturvetenskapen skulle bryta samman, titellösheten leda till bibliografisk svibel – skapa ett superdada med desperat skrikande bibliotekarier, och att du leker med dessa funderingar beror uteslutande på att nedslaget i Zürich ska utmyнна i en text, en liten bok – ännu oskriven och utan titel, men du har i alla fall ett improviserat

arbetsnamn att låta tankarna kretsa kring och det är PASSAGE eller PASSAGER – fysiska som vid huset på Spiegelgasse varvat med frukter av läsande och funderingar, eventuellt med undertiteln *timmar i Zürich*, du har alltid tyckt om beskrivande undertitlar, och skrivlusten – i ensamheten på hotellrummet – brinner i dig efter de hastigt nedtecknade stolparna på La Pasta men först ska du ha kaffe.

Skapande: en namnkunnig bildkonstnär kan – litet slarvigt uttryckt – slänga iväg en klick färg på en duk och inhösta astronomiska belopp, vilket om man drar en parallell till litteraturen är detsamma som om en författare blott skreve några ord på ett papper och fick en miljon för sin språkkonst men den verkligheten gäller bara för kinesiska kalligrafer, som med ett enda tecken i tusch kan få prislapparna att sväva som drakar mot solen – så var och är det på gallerierna i Hong Kong där en glosa penslad med kraftfull inlevelse kostar årslöner, och inte ens Béarn tjänade mer än en handfull francs, när han präntade *dodo* med sin reservoirpenna. Fast berömd, det blev han.

Motorcykeln du grenslar heter, liksom din förra, FXD och du har ibland funderat på att döpa den precis som när bönderna i gårdagens Skåne gav sina plogar kvinnonamn för att de var väsentliga inslag i tillvaron, och den enda motorcykel med av ägaren åsatt namn du känner till är den Harleychopper (renrad maskin med förlängd framgaffel) med stjärnbanérlackad tank och panheadmotor som Peter Fonda körde genom *Easy Rider* 1969: *Captain America* efter en seriefigur född 1941 – berättelsen om den lille klene amerikanske pojken Steve som ville ta värvning och bekämpa nazisterna men som istället odugligförklarades, varefter en experimentell vetenskaplig behandling transformerade honom (för att göra en lång historia kort) till den patriotiske superhjälten och supersoldaten Captain America. Fast stjärnbanéret får dig att må illa men du skulle i och för sig kunna göra en parafra och kalla din cykel för Kapten Europa, och i så fall skulle bokens undertitel vara självklar, *resor med Kapten Europa*.

Du rullar orden i munnen: *Passage – timmar i Zürich*, eller *Passage – resor med Kapten*

Europa men hittar inget svar, bara rådvillhet. Och prepositionsångest, eftersom prepositioner är bland det svåraste som finns i det svenska språket: *med* eller *på* motorcykeln?

En gång satt du faktiskt på *Captain America* – på originalet – och det var i London, som du alltid hållit för en ganska meningslös stad, och efteråt promenerade hon och du längs Themsen där ni åt en utmärkt fransk ankleverpaté i ett till krog renoverat hamnmagasin med utsikt över Towner. Och franskt rödvin därtill, och det var det bästa ni kunde åstadkomma i det land där kokkonsten stannat vid *fish and chips*, feta njurpajer, vita bönor i tomatsås på svampigt bröd och osund bacon – allt dränkt i ett hav av *HP-sauce*, medan det utifrån kommande huvudsakligen är liktydigt med standardiserade indiska rätter och pastasås på burk. *Perfide Albion* och tepåsar!

Det är fullt möjligt att kaffet kom till Europa när turkarna stod utanför Wien, och Wien är en av de europeiska städer som du gärna vill återbesöka när det finns tid och pengar – pre-

cis som Venedig, Trieste, Dublin och Sarajevo – och den första och därmed enda gången du var i den österrikiska metropolen på riktigt (du räknar inte fjolårets blyxtvisit) var med dina föräldrar under *die Besatzung* när staden var – som Berlin – delad mellan de fyra segrarmakterna, speglade den anda och stämning som levandegjordes i *Den tredje mannen*: ständiga passkontroller mellan de olika zonerna, uniformer, flerspråkiga skyltar med text på två alfabet, varubrist och svartabörshandel, och även om högkomsterna bleknat så minns du fortfarande ockupationen, det bombskadade huset där ni hyrt in er i utbyte mot ett paket smör, Pratern, och en kväll i Grinzing med vindrickande och sjungande människor iförda lustiga hattar. Och du fick också en skvätt och en liten grön filtmössa med en lång fasanfjäder, som gungade i takt med musiken.

Men du kunde ha stannat till i Trieste – återbesökt – när du körde till Slovenien om inte hettan hindrat dig; det var trettioåtta grader varmt och därmed inte läge för stadsvandringar i tunga boots och svart läderjacka – dock såg du staden som en avlägsen vibra-

tion av upplösta konturer i luften, och läste kompensatoriskt Magris när du kom hem.

Resor i Europa, kommande – *inshallah*, och du har två listor: den just nämnda med platser att återvända till, och en med städer du gärna vill uppleva innan livet-kraften-förmågan-möjligheterna-lusten runnit ut, och på denna senare lista över huvudsakligen för den individuella resenären tidigare stängda samhällen i öst finns Danzig, Minsk, Sankt Peterburg, Viborg, Riga, Vilnius, Novgorod och Tirana jämte Helsinki (herregud, du har varit i femtiofem länder men missat Finland med undantag för en ungdomlig supresa till Mariehamn), Granada, Barcelona, Llivia och Edinburgh, sedan du klarat av Bratislava och Heggeshalom, som länge ingick i raden av planerade mål förra året, och det var så blyxtvisiten i Wien kom till – när du ändå var i närheten.

Det var sommar och tidig juli med dallrande värme när du rullade ut hojen, tog färjan från Gedser och fortsatte ner genom östra Tyskland, tills regnet kom i höjd med Duben – en resa som varit en omöjlighet, eller krävt oändlig byråkrati, före murfallet i november

1989; spontant hade det aldrig gått. Och motorcykel i ösregn är en plåga, allt dränks, sikten försämras och risken för vattenplaning tvingar ned hastigheten.

Murfallet, även om upplösningen *de facto* började några månader tidigare när taggtråden mellan Ungern och Österrike klipptes ned, är en av samtidshistoriens viktigaste händelser – minns den amerikanske b-skådespelarens ord: *please tear down that wall*, öppnade en sluten värld och gjorde passager möjliga, och du körde till Bratislava för att du ville se huvudstaden-kröningsstaden-biskopssätet vid Donau, lyckligt fri från dätidens politruker, viseringar, tillståndshandlingar, dollarbetalda hotellvouchers och tvångsväxling.

Duben i väta men det låg ett litet hotell kloss på vägen, hotell med *Kneipe*, och värden – som huvudsakligen serverade gris – snodde ihop en omelett parmentier med sallad åt dig – *ein Bauernfrühstück* (trots tidpunkten på dygnet) *bitte, aber ohne Speck* – hällde upp ett glas bulgariskt rödvin, och när du vaknade på morgonen vräkte regnet fortfarande ned och först på ringen runt Prag kom solen, så du

hann torka nödtorftigt innan du passerade gränsen till *Slovenská Republika* vid Kúty.

Prag; du var där under de hårda åren men det höll på att sluta illa när du stoppades av en milispatrull som misstänkte att du var desertör men du släpptes efter seg utfrågning, och när du nu såg staden på avstånd sa du nej, ville hinna fram till Bratislava i god tid före mörkret.

Slovenská; det är litet språkligt förvirrande – tankelekar när man sitter på motorcykel – och första litet större stad hette Malacky, eller Malacka på ungerska, vilket också rör om bland de geografiska begreppen (som när italienarna kallar München för Monaco); betyder dessutom "griskulting", och vidare genom gles skog, förbi ett krigsmonument av gråbrun öststatsbetong och därefter en mack, där du kunde tanka dyrt och växla pengar.

Kronor! Det lät betryggande, kronor som under dubbelmonarkin, några sedlar och en handfull mynt, patriarkkors och en ridande Biatec över metallen, en halvmytologisk keltisk kung som levde runt år hundra före Kristus, och som på sin stegrande springare förde

tanken till folkrepubliken Mongoliets statsvapen där en ryttare galopperar mot den socialistiska soluppgången men kronorna var på väg bort, redo att bytas mot euro med sina i Österrike datorritade tillika opersonligt fiktiva broar, fönster och valv. Och efter en sträcka motsvarande avståndet mellan Simrishamn och Nybrostrand – som Kano från husarresten i Kabul skulle ha uttryckt det i skrift om han varit du – och med regnstället nedpackat, kom Bratislava – Pressburg före 1919, kuperat, vackert och hela tiden med flodkänning, nedskruvat tempo, slott, kullersten, betongkvarter, träd, åldriga villor, trådbussar, slitna spårvagnsskenor, båtar, pråmar och broar, och du hittade ett hotell med det lättbegripliga men efter slovakiska förhållanden aningen svår-förklarade namnet *Penzión pod Pyramidiou* vid huvudgatan Mýtna, femtiofem euro – kronan redan avskaffad i receptionen – och kameraövervakad parkering.

Kvällen föll snabbt, middag och lokalt vin på betongterrassen (ryssbygge, sannolikt ryssbygge – kunde lika gärna ha legat i östra Berlin eller i Tashkent) ovanför hotellet, en pro-

menad i centrum med fuktiga stövlar till presidentpalatset, byggt 1760 som sommarresidens åt greve Anton Grassalkovic, tusen rullskridskoåkare på gatan utanför – *a weekly thing* enligt en lärarinna du pratade med – rådbråkad engelska, och en nattpilsner på ett svettigt hörn med ungdomlig och jeansklädd publik: Kozel, bärnstensfärgad brygd som visserligen var tjeckisk men på stopet fanns en svart bock som kunde ha ritats av Beardsley, och inför sömnen bjöd portieren på hemgjord slivo som bränts av hans far.

Från Bratislava till Hegyeshalom för att namnet länge kittlat, och det är inte långt – som från Järrestad till Tomelilla, och gränstationen vid Nickelsdorf låg tom och övergiven, och efter de likaså obemannade betongslussarna – som betalstationen på Lernacken – kom skylten som sa *Magyar Köztársaság* följt av svärmemorerede ortnamn som Mosonmagyaróvár och Szombathely i det plattgröna landskapet.

Kartan studeras ständigt; ett spännande namn kan bli ett besök, ett nedslag, och så var det med Hegyeshalom – till stor del bero-

ende på att du alltsedan du första gången noterade platsens existens uttalat ordet fel, läst det som *hegye* och *shalom*, och då blev det till en judisk bosättning, en *shtetl* i Östeuropa med referenser till Singer och Chagalls bilder. Kanske som rue des Rosiers i Paris, resonerade du – tinninglockar, kippor och märkliga hattar, fast förmodligen mindre urbant och utan maghrebinska judar.

Du var svårt kaffesugen efter frukosten på pyramidhotellet – te, torrt färdigskivat bröd och ost, och vid infarten till samhället fanns ett avtag över spruckna betongplattor och frodigt ogräs, och infarten ledde fram till en mack, en stor servering, vidsträckta parkeringsytor och ett antal huskomplex med vassa kanter, utkastade byggnader som rymde hotell, stormarknad, små butiker, växlingskontor och någon sorts turistbyrå – mycket till det yttre med en antydning om pågående förfall.

Men serveringen var snygg och fräsch – påminde om de goda vägkrogarna i Belgien, damen i kassan konverterade slovakiska kronor till ungerska forint – en forint var då ungefär treochetthalt öre – och du gick ut med

ditt kaffe, slog dig ner för att röka bredvid motorcykeln och lät blicken spela över området: ett tjog parkerade bilar, alla av äldre modell och med öppna bakluckor, och vid fordonen stod ett par dussin män och kvinnor – männen svartmuskiga och klädda i hatt och nästan knälånga imiterade skinnjackor i värmen, kvinnorna oändligt blommiga med lika blommiga sjalar – romer, förmodligen romer, och du tog fram kameran, fick omedelbart den där omisskännliga gesten som sa att om-du-tar-en-bild-så-skär-vi-halsen-av-dig, och då först insåg du att det pågick klandestin handel; med människor eller varor, så du drack ditt kaffe med nerpackad kamera och körde upp till betongkomplexen för att köpa en österrikisk motorvägsvinjett när du druckit ur och fimpat. Och det oväntade fortsatte, för även om stormarknaden gissningsvis var ett skattereducerat inköpsparadis som så ofta är fallet i många europeiska gränshörn, så var hotellen horhus, och i livsmedelsbutiken – handtextad skylt i fönstret – erbjöds man både fläskkotletter och intimmassage.

Själva staden Hegyeshalom (3 600 invånare) ett stycke därifrån med sin lutheranska kyrka från 1850 var ingen judisk bosättning som du trott, och det korrekta namnet var inte hegye-shalom utan hegyes-halom enligt en på gatan tillfrågad farbror, som också kunde berätta – på tyska – att ordsammanställningen betyder ungefär ”något högt och bergigt”, vilket knappast överensstämde med den fysiska verkligheten. Dock, erfor du senare, fanns det en judisk inflyttning efter de ottomanska krigerna, jämte en grym referens till nazitiden när trettiosjutusen judar på Eichmanns order tvingades gå till fots till Hegyeshalom från Budapest, för att bokstavligen levereras som boskap till SS på järnvägsstationen. Några hundra av dem räddades av Raoul Wallenberg och Per Anger i december 1944, och när du lämnade staden med Salzburg före kvällen i sinnet lade du märke till att ett av hotellen hette *Popeye* efter den spenatätande seriefiguren Karl-Alfred, och att stadens vapen rymde en stork med en hästsko av silver i näbben, och när du kom ut på huvudvägen A4/E60 och såg skyltarna som pekade mot

Wien bestämde du dig för att göra en hastig avstickare och dricka en öl i Prater, innan du fortsatte västerut.

Farleden ledde raka spåret till Donaukanal och du gav Wien en halvtimme, passerade Bahnhof Praterstern och parkerade på Hauptallee, där läsefrukter om den tid då allt var k.u.k. återföddes i minnet – *Kaiserlich und Königlich*.

Järnvägsstationen du nyss passerade öppnade i januari 1838 som *k.u.k. Nordbahnhof*, blev snart för liten och följdes av ett nybygge 1865 – då en av Europas mest imposanta stationer, svårt bombad under andra världskriget varefter en ny stod klar 1959, för att när det förra seklet gick mot sitt slut byggas om till dagens utseende. Och ett stycke därifrån börjar Praterområdet, ursprungligen kunglig jaktmark som 1766 utnämndes till rekreationspark för allmänheten av Joseph II – kaffestugor växte upp utmed slingrande promenadvägar och med tiden kom muntra tioner, och när Franz Joseph I skulle fira sina femtio år på tronen 1897 kallades en handfull ingenjörer in från England med uppdraget att

konstruera ett jättehjul, *ein Riesenrad*, med en diameter på sextioen meter av fyrahundra-trettio ton järn, så att samhällets besuttna skulle kunna rotera makligt i luften till en kostnad motsvarande en veckolön för en ämbetsman men de brittiska ägarna kom på obestånd och tvangs sälja attraktionen 1919 till två judar som båda, utan att vara släkt, hette Steiner och nitton år senare konfiskerades hjulet av nationalsocialisterna, bombades och brändes under kriget, för att som en fågel Fenix återuppstå efter Tysklands kapitulation – spela roll vid Harry Limes cyniska utläggningar för Holly Martins när Graham Greenes roman filmatiserades; då hade de båda herrarna Steiner dött – i Auschwitz, respektive så vitt du vet i Beverly Hills.

Riesenrad svävade som en igenkänning men så mycket mer kunde du inte rekapitulera, och kameran åkte fram igen – utan hotfulla blickar, och du tog några bilder till braatt-ha-arkivet, fick med det mindre tvillinghjulet *Blumenrad* från 1993, liksom den stora elefanten av skär plast vid entrén på samma rutor; fast Pratern begick du inte – tingeltanglet

avskräckte, bytte ölen mot en medförd flaska mineralvatten och taxade ut från parkeringen efter två cigaretter, sa till dig själv att Wien fick anstå; att det säkert fanns en sval pilsner efter vägen.

TIMMAR

Kaffe – turkisk brygd, du behöver som sagt en kopp kaffe innan hotell och kväll, middag och skrivande, spejar över gator och hus, och det är klart att du får syn på ett café, parkerar vid trottdaren – kanske inte helt i enlighet med regelverket – men hojen står inom synhåll om det skulle komma någon från *Kantonale Sicherheit*, eller en lapplisa, och lapplisa heter *aubergine* på vardagsfranska, och aubergine – äggplanta – är en av de förnämsta grönsaker som finns i din värld, från barndomens grytor till de grillade och glödstekta skivor du åt i Turkiet åravis innan den blåsvarta delikatessen funnit sin väg till svenska ICA-butiker.

Café, nåja – inte riktigt men ändå, för etablissemanget är en Starbucks, ligger på Limmatstrasse vid Hotel Walhalla ett par hundra meter från Montana, standardiserad utminuteriing av drycker och av likaså högstandardiserade bakverk-tårtor-kakor-kex-pajer fjärran

den individuella och hantverksmässigt, med kärlek i fingrarna, tillverkade mångfald som din morfar – sockerbagare och *chocolatier* – stod för, den gamle i fadermördare med guld-stift, kritstrecksrändigt och klockkedja efter arbetsdagens slut då du ibland fick krypa upp i hans knä i buffelläderfätöljen, där han ritade alla djungelns djur åt dig på ett vitgult papper som kallades ”maklatur”, och om du bad honom snällt kunde han påföljande dag göra ett av djuren – en apa eller ett lejon – i marsipan eller massiv choklad skulpterad med kniv, och onkel Franz var förresten också i branschen, blev morfars högra hand, steg upp klockan fyra varje morgon för att ”sätta anslag” som det hette på bagarprosa men okej, en brownie och en mugg kaffe på Starbucks duger, även om det inte riktigt harmonierar med din uppfattning om hur ett café i Centraleuropa ska se ut, och du trycker hjälmen över hojens ryggstöd som begåvats med det märkliga amerikanska namnet *sissy-bar*, går in, köar en stund och handlar – automatbryggarna väser, du slår dig ner i en knarrande utemöbel på trottdaren eftersom du vill röka till kaffet, och

det ryker från muggen, och du tar fram Mary Longpaket, anteckningsblock och penna. Just nu är du bara ute efter koffein och sötma, en stunds sitta-still-piggna-till, höja blodsockerhalten, mentala förberedelser inför kvällen, tankelekar, och du undrar vad morfar tänkte på när han gick till Milano i sent adertonhundratal för att lära sig yrket – herregud det måste ha tagit veckor, och människor passerar på gatan, det är nästan fullt på serveringen, och svagheten för att sitta på café är något du ärvt från din mor som kunde hänga i timmar med en espresso eller en aperitif, röka sina filterlöst torra grekiska cigaretter och bara vegetera, en bok från Gallimard i handväskan, läppstift och rouge, tjockt svart hår och basiker, död i sitt fyrtionionde levnadsår av en elakartad tumör i hjärnan.

Grekiska cigaretter, Melina Mercouri (skådespelare och kulturminister) rökte ihjäl sig på dem, farligt starka, och hela Grekland är farligt, sår från juntatiden, skogarna brinner, och kung Alexander I avled sedan han den andre oktober 1920 blivit biten av en apa i centrala Athen, vilket nästan är lika maka-

bert som när en svensk deckarförfattare lät en amfetaminstinn järv äta upp en person på Skansen, och vad kungar beträffar så borde Carl XVI Gustaf ha abdikerat för länge sedan, så att vi slapp den obsoleta traditionen med ärvda ämbeten och den likaså obsoleta sedvänja som tvingar vuxna kungabarn att be om föräldrarnas tillstånd för att få förlova sig och gifta sig. Medan folkflertalet med all rätt upp-rörs, fördömer och talar om medeltid, när andra unga kvinnor med invandrarbakgrund utsätts för likartade krav från familjen.

Kakan är tungt massiv med rik chokladsmak, du läppjar på kaffet, slänger ett öga på den odöpta motorcykeln, inga lapplisor eller poliser i närheten, det är din tredje Harley och den har gått åttatusenfemhundra mil, du ögnar stolparna från serveringen på Niederdorfstrasse, fyller på med nya stickord – antecknar nästan alltid när du sitter på serveringar, drar av dig läderjackan, svettas i från dagen kvardröjande värme som lagrats – stått still – mellan huskropparna, tänder en cigarett.

När du körde in i Schweiz efter hundratio mil motorväg genom Sverige-Danmark-Tysk-

land för någon vecka sedan kom du från Hegau – hade besökt din styvmors syster, passerade gränsen vid Thayngen – riktig gräns med polis-tullare-passkontroll-valutavväxling, och när du köpt din vinjett (de näriga schweizarna säljer bara helårsvinjetter) och klistrat fast den på framgaffeln rullade du ner till Schaffhausen, gav Rheinfall en blick och svängde österut för att du ville se Büsingen innan du anslöt till ettan vid Baden för fortsatt färd till Avully, där du planerat att stanna en handfull dagar – bara koppla av och vandra längs Rhône inför resan till huset där Hugo Ball och hans vänner skrev historia. Och i bakhuvudet ringde Per Wästbergs lovvärda och efterföljansvärda ord från Nobelbanketten 2008: *det finns mer att upptäcka*; underförstått i världen. Och à propos Nobel så träffade du en gång en författare som sett till att låta sig nomineras, en sympatisk men litet inbilsk karl vars äkta känsla för sina medmänniskor var större än hans litterära kvaliteter, och eftersom han var och är en i grunden empatisk person vill du inte röja hans namn (även om Nobelprisnomineringen, den föga sannolika, finns utlagd på

nätet av wikipedia) men han hade hursomhelst prytt sin bostad med flera stycken kvadratmeterstora oljemålningar föreställande Sveriges konung – om någon inflytelserik svensk skulle komma på besök – och på hedersplats i vitrinen stod en oöppnad flaska vinglögg, den gamla sorten med en puttrande gryta avbildad på röd etikett; konstverk i guldramar, och det var nästan som hemma hos Big Bengt (men utan flankerande lampetter), lika grälla färger och lika vulgokitschigt. Fast den svenske monarken bar inte cowboy-mundering utan uniform, den där gråaktiga sviden som för tanken till en busschaufför vid Stockholms Lokaltrafik. Och en annan gång, när nu Nobel ändå är på agendan, blev du faktiskt ombedd att "fixa ett Nobelpris" (!): det var i en östeuropeisk diktatur 1984 – ett årtal med smak av Orwell – och du var inbjuden i din egenskap av författarordförande, och mannen som tog upp saken i tron att du var en person med makt var en hög funktionär inom landets av kommunistpartiet starkt reglerade författarförbund, vars ledare – den omhuldade hr P – nomenklaturan ansåg vara värdig denna

prestigefyllda utmärkelse, så en morgon kom den höge funktionären till ditt hotellrum medförandes tre liter excellent plommonbrännvin, som han överräckte med orden "se till att P får Nobelpriset"; det var så det gick till i den aktuella socialistrepubliken, och eftersom statens ledning och alla hovnarrarna kring presidenten helt saknade omvärldsorientering utgick man från att det fungerade likadant i Sverige, och P fick naturligtvis aldrig något Nobelpris, och presidenten – tillika Serafimeriddaren, föreslagen av Fälldin och dekorerad av kungen – fick en välförtjänt kula genom skallen på juldagen ett par år senare men det blev *Gott sei Dank* ingen klockringning till hans minne och ära i Stockholm.

Büdingen för att "det finns mer att upptäcka", och den staden är en historia för sig själv – en av fyra enklaver (beroende på hur man räknar-bedömer-geografiserar) i Europa, och med *enklav* förstås i detta sammanhang ett landområde som formellt-administrativt-juridiskt-statsrättsligt-etcetera tillhör en annan stat än det land i vilket det ligger; som om Västberlin och DDR fortfarande existerade,

eller som om Eslöv skulle tillhöra Norge och styras från Oslo. Det handlar alltså inte om städer-orter där en nationsgräns går genom samhället som till exempel är fallet med Konstanz/Kreuzlingen, Gorizia och St-Julien, utan om platser helt inneslutna i en angränsande nation: som just Büdingen – tysk stad i Schweiz, Campione – italiensk stad (som inte infört euro) likaså i Schweiz, Llívia – spansk stad i Frankrike, och Baarle-Hertog – belgisk stad i Nederländerna. Fast Baarle är sju resor mer komplicerat, eftersom det inuti den belgiska staden på holländsk jord finns insprängda nederländska områden som i sin tur rymmer belgiska markplättar, vilket gör att gränslinjen löper som en förvirrad – påtänd – serpentin genom bebyggelsen.

Du tog således svängen om Büdingen, fjortonhundra invånare strösslade över drygt sju kvadratkilometer naturskön bygd vid Rhen, av pur nyfikenhet och fann en vägkrök med en bensinpump, ett värdshus, ett litet torg med stadshus, postkontor och två telefonkiosker – en för euro och en för schweizerfranken, samt ett par kyrkliga institutioner,

en handfull bryggor, och litet bebyggelse på ömse sidor av stråket – men ingen gräns med formalia trots att du for in och ut ur EU, och sedan körde du vidare för att hinna till Avully före mörkret.

Den politiska historien om det egenartade Büsingen sträcker sig tusen år tillbaka – då var byn/staden underställd klostret Allerheiligen, varefter det schweiziska edsförbundet föddes och gradvis expanderade: 1501 anslöt sig Schaffhausen, följt av intern oro och reformation som ledde till att både Schaffhausen och Büsingen övergav katolicismen men den senare valde att stå utanför förbundet och fortlevde under tysk överhöghet. Och historien skrev vidare: 1918 anordnades en folkomröstning och då ville 96% av stadens borgare lämna Tyskland och uppgå i Schweiz men den tyska regeringen accepterade inte folkviljan med motiveringen att schweizarna inte kunde utge en acceptabel vedergällning, och sedan dess har Büsingen förblivit en tysk stad – en del av Baden-Württemberg – i Schweiz efter en slutlig överenskommelse 1967.

Gästerna på serveringen är huvudsakligen yngre tyskspråkiga schweizare plus några jämgamla personer som bräker på amerikanska – i behov av talpedagoger som de flesta av invånarna i USA, och de sitter antagligen just på Starbucks för att få hemkänsla, och du tänker på din son för vilken Schweiz numera är ”hemma”, och på om du för egen del skulle kunna bo i Schweiz men du tror inte det, skulle förmodligen känna dig instängd om du inte hade ett hav i närheten, och att du som barn bodde ett halvår i detta land – och besökte det flera gånger senare under den tidiga ungdomen – sammanhänger helt med att onkel Franz gifte in sig i morfars familj, och sedan är det en fråga om attityd och mentalitet när till och med myndigheterna klassar människor som inte är, eller hunnit bli, medborgare med olika beteckningar på identitetskorten. Och om du ska vara ärlig så vet du inte innerst inne om du vill bo någon annanstans i Europa än i Sverige även om du ständigt längtar till Frankrike, till värme och trivsamma näringsställen där man både får röka och kan dricka ett glas vin utan att ruinera sig, eller riskera att bli

föremål för trafikpolisiärt ingripande med påföljande straff när man grenslat tvåhjulingen. Och vidare skulle din ekonomi, med en stundande svensk pension i näraliggande framtid, aldrig medge ett boende i det kantonala konglomeratet: din son ger till exempel femton-tusen kronor i månaden för sin lilla privat-hyrda fyra i Avully – och det hålls för billigt, och för livsmedel betalar man minst dubbelt så mycket som i Sverige; lönerna är visserligen väsentligt högre men allt kostar, och var-enda liten myndighetstjänst är avgiftsbelagd. Och den enda riktigt grava anmärkning du seriöst kan rikta mot Sverige är den – enligt ditt förmenande – sjukliga öppenhet som gör att nära nog varje detalj om individen och den-nes privatliv kan studeras i allmänna hand-lingar.

Europa, och nu sitter du på ett café i ett land som valt att stå utanför gemenskapen, noterar och röker Mary Long, och efter två ci-garretter bryter du upp, drar på dig jackan igen, startar hojen och snirklar iväg till den spritbutik du såg för några timmar sedan när du som nyanländ i Zürich letade efter hotell.

Spritbutik, och efter en lång dag på motorcy-kel känner du suget, *grüss Gott*, och ägaren är schweizare – i trettiofemårsåldern, kortklippt och mörkhårig och tuggar tuggummi – och hans affär är inte en spritbutik i egentlig be-märkelse utan en sorts liten närbutik – bara ett avlångt fack in från gatan ungefär som alla parisiska Hassan-på-hörnet och små *alimen-tation général* – som dessutom håller ett be-gränsat sortiment av alkoholhaltiga drycker – whisky, rom, vodka, ett par sorters vin och några sorters öl – och du väljer en flaska Hasse-hängskalledricka, polsk Wyborowa för tjugo-tre-någonting, och det borde ha varit det mär-ket som påven gjorde reklam för på plakaten i Slovenien – inte en tunn San Miguel men det var väl efter påverkan från ärkeängeln, och du låter blicken spela över hyllor och kyldiskar, får syn på ett par lokala getostar i vitt litet vaxartat papper och minns att du som barn en gång blev förälskad i en get, en mycket ung get som stod på en sophög utanför hotellets frukostmatsal och utstötte ett ljud som lik-nade ett långt utdraget i, precis som när Åke Hodell omkring tio år senare klivit upp på sin

trälåda och reciterade *i gevär*, och du tjtade vilt på dina föräldrar och bad att de skulle köpa geten åt dig – det fanns ju gott om plats i er gråbruna Simca, en fransk bil född nära nog samtidigt som Saab, men det blev obönhörligt nej.

Hotellet hette Germania och det låg – ligger fortfarande – i Neustadt och din far irriterades över att golven lutade, sannolikt till följd av sättningar efter allierade bomber, och Neustadt var bara en övernattningsutmedvägen till Salzgitter där ni skulle hälsa på tant Brunhilde och farbror Hermann – båda nazister som gjort avbön, fått varsitt *ego te absolvo* i biktstolen, och öppnat papistbutik med biblar, sakrala grammofonskivor, vaxljus, krucifix och snidade julkrubbefigurer från Oberammergau.

Din mor hade lärt känna Brunhilde i början på trettio-talet, de hade brevväxlat under kriget och du kommer ihåg de sparade kuverten, öppnade och igenklustrade med hakkorsremсор försedda med ordet *geprüft* i fet svart fraktur (det satt alltså en massa jävlar och läste alla brev till och från det tredje riket),

och mot slutet av denna korrespondens hade Hermann gripits i Frankrike och sänts till fångläger i Canada, där han tillbringade flera år och lärde sig engelska på kuppen innan han skickades hem – gödd som en gris, och han hade en enda sak kvar från herrefolksären i uniform och det var en tjugo centimeter lång romersk spjutspets av brons, stulen när knektarna plundrade något franskt museum, och hur han fick med sig den över Atlanten och tillbaka till Tyskland förblir en gåta men den hängde hursomhelst på den vitstrukna väggen i vardagsrummet bredvid en korsfäst Människoson.

Neustadt besöker du numera ofta, du brukar stanna till vid affärskomplexet Rewe när du kör hem till Sverige och fylla packväskorna med flaskor (kornbrännvin, *Weinbrand*, *Obstler* och rött Dornfeldervin), och när barnåren förklingat fick du också veta vad som hände i vattnet utanför staden den tredje maj 1945: kriget var i praktiken över – sedan Karl Dönitz den första maj från slottet i Plön bekantgjort för världen att Hitler var död – och sjutusen just befriade koncentrationsläger-

fångar (huvudsakligen från Neuengamme och Stutthof) skulle transporteras till ett bättre liv med fartygen *Cap Arcona* och *Thielbek* när de bombades av ett stort antal plan från Royal Air Force; endast några hundra överlevde britternas angrepp men ytterst få kallar dock illdådet för en terrorattack – varken då, senare eller nu eftersom terror aldrig tycks kunna utövas av goda, vita kristna enligt dagens gängse uppfattning. Och koncentrationsläger har du besökt åtskilliga – det ingick i din europeiska uppfostran; dina barns mormor som var polsk-ryska satt i Ravensbrück där hon tvangs kroppsarbete hårt mellan våldtäkterna, och det hugger fortfarande i dig när du ibland tänker på hennes berättelser, vilka bidrog till att forma din syn på uniformer och människoföraktande ideologier.

Plön (med trettontusen invånare), mellan Lübeck och Kiel, är värt en mäsas: stadsrättigheter 1236, och på sextonhundratalet byggdes slottet som i stram vit elegans höjer sig över stadskärnan; kaderskola under nazitiden och tillflykt för Dönitz under ett par veckor innan han och hans regering flydde till

Flensburg (fru Balls födelsestad) och kapitulation, och slottet blev internat och fick delvis förfalla, varefter det storslagna bygget köptes 2002 av glasögonjiganten Günther Fielmann, som renoverade, flyttade in, och etablerade ett center för specialiserad optikerutbildning.

Plön och Plönlandets skönhet – rökt fisk, snittblommor och frukt till salu efter en krokig och lummig väg via Lütjenburg mellan sjöar och luftkurorter i Holsteinische Schweiz – hade du ingen aning om innan du av en slump tvärade distriktet när du skulle köra till Kiel för ett par år sedan, och plötsligt dök slottet bara upp som en krokan i synfältet, och du tillbringade ett dygn på Hotel Plöner Hof i city, åt stekt and och konverserade folk på gatan, och när du for vidare på morgonen sa hotellvärdinnan *moin-moin* på den lokala dialekt som kallas *platt* och då slog det dig att plattyskar, liksom svenskar, antagligen är ett av de få folk i världen som dubblerar sina artighets- och hälsningsfraser, säger god morgon-god morgon, goddag-god dag, hej-hej och tack-tack med samma självklarhet som att en fransman aldrig hälsar med *bon jour-bon jour*.

Mannen i spritbutiken tackar och tar emot pengarna, tuggar frenetiskt, och tuggummi har aldrig varit någon höjdare men du hade faktiskt ett dylikt i munnen för en handfull år sedan och det ingick som en del i en minnesutställning över Åke Hodell, där man bland annat visade hans film *Lågsniff*, och till filmen bjöds stora skära tuggummin av fabrikat BAZOOKA – blotta namnet med sin koppling till det amerikanska raketgeväret var en utmaning, och det var ett sådant där tuggummi som växte i munnen och framkallade kväljningar, och det var väl avsikten också – kväljningar över våld och vapen, och Åke log säkert i sin himmel högt över Tjörnedalagården i Baskemölla på Österlen när ni alla satt där och smackade, och det var säkert fler än du som tänkte på Hugo Ball; eller på han, svensken som skapade orkestrala verk för traktorer, elvispar och slanggurkor, och gästspelade i Brösarp.

Flaskan i handen, ner i packväskan och du kör den korta biten till Montana, låter maskinen gå på tomgång medan du rusar in och

hämtar garagenyckeln i receptionen, och sedan runt hörnet till Zollstrasse, sesam öppna dig och ner i underjorden, grå betong, låser cykeln med de dubbla lås som försäkringsbolaget kräver, samlar ihop hjälm, kamera och butelj, och tar hissen upp till hotellets foajé. Och väl inne på rummet efter ännu en färd med hiss river du av dig kläderna, kissar med Duchamp i sinnet och ställer dig i duschen, tvättar hjälmsvetten ur håret, och efteråt fettar du in kroppen med carbamidkräm köpt på Matas i Danmark för en tredjedel av det svenska priset, plockar fram rena kalsonger, strumpor och en vit t-shirt från plastkassen med ombyte, borstar av jeansen med handflatan genom det öppna fönstret och torkar stövlarna med toalettpapper, och när dessa nödvändiga ritualer är avklarade öppnar du flaskan, serverar ett halvt glas och planar ut i rummets enda fätölj med askkopp, block och penna inom räckhåll på det runda bordets glas-skiva.

Och den första klunken smäller i buken, sänder strålar av behaglig värme genom kroppen, och till ren och oblandad sprit vill du ha

ren tobak; det blir en dansköpt *cerut* med ljusa täckblad från Sumatera, drar eld på en tändsticka och njuter, sorterar intryck, en klunk till, ögnar dina anteckningar-stolpar-hastigt nedklottrade ord från La Pasta och Starbucks, och utanför rummet börjar skymningen falla, och Qasimodo fick Nobelpriset 1959 för några av den moderna lyrikens vackraste rader, "*trafitti da un raggio di sole* och plötsligt blev det afton".

Det finns något konservativt över bildspråket på cigarraskar, precis som på romflaske-etiketter, med skepp, palmer och nästintill nakna negresser – de senare en sorts andliga kusiner till Mary Longflickan och hennes syst-rar, medan de mer och till det yttre strikta damerna fått låna sina gestalter till det offici-ella som sedlar, mynt och frimärken: en Mo-der Svea i Sverige, en Marianne i Frankrike, en frihetsgudinna i USA, och en huvudbe-kransad stående Helvetia med spjut och he-raldisk sköld på – bland annat – alplandets femmor, tvåor, ettor och halvfrancslantar.

Kostnadsläget är högt i Schweiz, i synner-het om man kommer från Sverige, så därför

tar du en koll i plånboken inför utgång och aftonmål, och där ligger en edsförbundlig tvåhundralapp i bruna toner, två danska femtiolappar, några Europasedlar i olika valö-rer och tre svenska hundringar, och när du betraktar tvåhundralappen ser du att den av-bildar Charles Ferdinand Ramuz (romaner med motiv från Vaud och en episk-folklig bal-lad om en soldat, tonsatt av Stravinskij om-kring 1918), vilket blott kan betyda att lan-dets nationalbank-statsledning tillmäter kul-turen såväl värde som betydelse: arkitekten Le Corbusier på tiorna, tonsättaren Arthur Honegger på tjugorna, målaren Sophie Taeuber-Arp (synnerligen inblandad i Cabaret Voltaire) på femtiolapparna, skulptören Alberto Giacometti på hundringarna och konst-historikern Jacob Burckhardt på tusenlappa-rna, medan Sveriges Riksbank låter de sköna konsterna stanna vid Selma på tjugorna (om man undantar det litet märkliga och föga re-presentativa valet av Jenny Lind på efterföl-jande valör). Dock, och som en tröst, blickar Linné mot oss konsumenter från hundringen, vilket är betydligt aptitligare än när Gustaf II

Adolf gjorde det, och när du läste i Uppsala bodde du under ett år granne med Linnés trädgård i Svartbäcken – där du och dina kompisar brukade sitta och tentamensläsa under den varma årstiden, och ett par hus därifrån lär det ha funnits en bordell, som bland annat frekventerades av Strindberg.

Danmark ska förresten snart byta sina blå femtiolappar mot nya blå dito, och då försvinner Karen Blixen (framsidan) och vikingagubben (baksidan) till förmån för Sallingsundbroen och ett arkeologiskt keramikkrärl men det mest intressanta – du såg sedlarna i vardande på nätet innan du reste – är en del av den tryckta texten, ty på de gamla stod det FEMTI KRONER medan de nya istället kommer att bära orden HALVTREDS KRONER som om landets styre språkreformerat, eller drabbats av nationell språkpurism, ungefär som när Frankrike lagstiftade om förbud mot främmande ord i officiell prosa. Precis som Lettland eller Litauen (du minns inte vilket av länderna) gjorde för inte så länge sedan, och i Slovakien vill regeringen förbjuda användningen av minoritetsspråket ungerska.

Tyskarna genomförde en språkreform för ett par år sedan, då man bland annat beslöt att bokstaven s, när så är påkallat i till exempel sammansatta ord, ska trippelskrivas så att det blir *Schlossstiftung*, *Gussstahl* och liknande horor, vilket överfört till Sverige betyder att tuggummi ska skrivas med tre g – alltså tugggummi.

Riktiga nationella sedlar är dessutom nästan alltid belärande, för om till exempel Slovenien inte haft en egen valuta när du var där hade du aldrig fått veta att mannen på sedlarna med valören *deset tolarjev* – Primož Trubar – var en kollega till Luther, ej heller att han levde mellan 1508 och 1586; du tittar naturligtvis alltid på papperspengarnas motiv, slår upp för dig okända namn – eller halvkända som Ramuz – och sådana kunskaper väger inget, kommer väl till pass när man löser korsord eller spelar trivial pursuit, medan eurosedlarna överhuvudtaget inte förmedlar någon som helst insikt; varken historiskt, geografiskt eller kulturellt.

Den häftigaste och mest fantasifulla valuta du stött på utges dock av *Bank of Interna-*

tional Art Money (BIAM), som städslat ett stort antal konstnärer i ett tjugoländer och låtit varje konstnär – dansk dominans – skapa en eller flera konstsedlar på papper-metall-glas-trä-med mera, och peggat valutan till euro så att en art money motsvarar tjugo euro, och detta betalningsmedel kan användas hos ett femtiotal företag i ungefär tio länder, om man exempelvis vill köpa klockor i Montréal, ta danslektioner i Ohio, akupunkteras i Ballerup eller handla honung i Mårum, och när du senast träffade BIAM-gänget 2006 på Öksnehallen i Köpenhamn växlade du till dig en bemalad-signerad-numrerad glassedel i format aderton gånger tolv centimeter och placerade den i en av vardagsrummets fönster-nischer, där den lever i symbios med ljusets vandringar över dygnet. Och Öksnehallen är också värd att besöka, ett gammalt slakthus från 1850-talet – nära Hovedbanegaarden vid det belastade Halmtorvet, renoverat till utställningshall med en golvyta på femtusen kvadratmeter och färdigställd 1996 när *dronningens by* var europeisk kulturhuvudstad, och det var innan det gick inflation i det kultur-

huvudstadsbegrepp som tillkom på förslag av Melina Mercouri.

Öksnehallen begär du flera gånger om året, och samtidigt köper du te av märket al-Wazah i en närbelägen afghansk butik som inte höjt priset på de singalesiska bladen – packade för export till den muslimska världen – på tio år; kraftig smak och färg, och aldrig beskt i kanna – och dessutom dricks det dagligen av Usama bin Laden, vilket möjligtvis kan vara ett försäljningsargument i vissa kretsar.

Du har pengar så det räcker, stoppar undan plänboken och smuttar på den polska spriten, och det höga kostnadsläget i Schweiz medför åtminstone det goda att man slipper svenska turistgrupper i buss – ett särskilt och snällt släkte som du brukar kalla *urinister* eftersom de kissar snart sagt överallt, och utan den minsta tanke på Duchamp; fast de dricker medfört kaffe också, allt för att slippa göra kontantutlägg.

Hojen rullar tusen-femtonhundra mil årligen på huvudsakligen stora vägar i Europa och de första urinisterna, käck övre medelklass ekiperade hos Dressman och Lindex –

ofta rotarianer och moderater på kulturresea, möter man på macken i Karlslunde strax söder om Köpenhamn där de kolkar termoskaffe hemifrån och uträttar sina behov i buskarna för att just undgå det obehagliga öppnandet av börser, och sedan fortsätter det i Buddikate ett par mil norr om Hamburg skyende den avgiftsbelagda toaletten, och detsamma upprepas i Stillhorn söder om Hansastaden och så vidare, och bland det värsta du sett i detta sammanhang var utanför Liebeskinds judiska museum i Berlin för två år sedan när en buss från ett bolag på Österlen parkerade på den trädkantade gatan, och medan alla – du kände igen åtskilliga från Simrishamn med omnejd – släppte sitt vatten i offentligheten (innerwheeldamer med nedhasade benfickeprydda kortbyxor tillverkade av kinesiska straffångar, etcetera) riggade chauffören upp brädlemmar på bockar och började distribuera plastmuggskaffe och djupfrysta wienerbröd som tinat *unterwegs*, och när du ser dylikt undrar du alltid om dessa fiina människor beter sig på samma sätt på hemmaplan, om de jämt rantar omkring med termos och kissar i parker för

att spara ett par kronor. Det är vämjeligt och patetiskt men till Schweiz kommer de sällan eller aldrig, skulle få blodstörtning vid blotta anblicken av matsedlarnas priser; sparsamhet och penningknapphet är en sak men här rör det sig om samma sjukliga närighet som när välavlönade svenskar trixar till sig Toblerone-krogmat-groggar-taxiresor på andras bekostnad. Och vad innerwheel beträffar så är det en förening där kvinnor blir medlemmar i kraft av deras män – och glatt accepterar den omständigheten, vilket gör organisationen till ett pikant inslag i det viktiga arbetet för ökad jämställdhet.

Glaset i botten, några bloss till på cigaren, och senare under den kväll som just börjat tänker du skriva, utveckla dagens stolpar till löpande text på linjerat A4-papper, inleda den planerade boken, och när du fimpat och druckit ett stort glas kranvatten drar du på dig stövlarna och kammar ut dit ännu blöta hår framför spegeln på klädskapet.

Klädskap är för övrigt något mycket europeiskt, standard i alla dessa länder som saknar garderober, så typiska att de borde pryda

eurosedlarna istället för de fantasins broar som helt utan förankring i verkligheten odödliggjorts på pappersvalutan: EUROPA ÄR ETT KLÅDSKÅP, nämnaren som förenar sicilianska papister med snöpta österrikare, drogliberala holländare, fascister från Flandern och läspande spanjorer! Se där, en symbol i tiden – och varför inte en garderob från IKEA på de svenska femhundredalapparna som alternativ till massmördaren som genomförde etnisk rensning i Skåne och delar av angränsande landskap! Men Burma tar ändå priset för där har man fyrtiofem- och nittiolappar, sedan den framlidne diktatorn Ne Win – namnet betyder Strålände som Solen – snöat in på siffran nio, krävt att allt skulle vara delbart med detta tal. Och tankarna irrar, närda av Wojtyladrycken, och i spegeln ser du en man med små röda strimor i ögonvitorna – av fartvind med luftburna partiklar eller alkohol – och tatuerade armar, och du greppar jackan – snart redo för utgång.

Tatueringar – drakar ringlar i intrikata och varandra överlappande konstellationer, och du var tidigt ute, skaffade dina första dekoratio-

ner långt innan trenden slog till i Sverige, och för din del är det addiktivt, nästa kroppsbild – när du får råd – ska bli en döds-kalle, ett kranium; och han – baptisten från Pau, senare Carl XIV Johan – var också gaddad, bar orden DÖD ÅT KONUNGEN (*La Mort au Roi*) på vänster arm, invid en jakobinerluva – samma frygiska huvudbonad som på Gandons och andras gestaltningar av Marianne.

Kraniet är det hårda – nästan oförstörbara – skal som skyddar hjärnan, och det gör den så kallade döds-kallen till något speciellt, vilket påminner dig om Cartesius: inbjuden hösten 1649 av drottning Kristina till Stockholm, där han vistades på Slottet i vilket han frös ihjäl den elfte februari påföljande år. Varefter drottningen abdikerade och stack till värmen och påven i Rom.

Detta om detta men Cartesius skulle rymmer en historia, för när han skulle begravas på det som idag är Adolf Fredriks vid Sveavägen visade det sig att snickaren spikat ihop en för liten kista, varför man fick kapa filosofens och matematikerns huvud – men skallen försvann under oklara omständigheter, kan ha

prytt väggen på en krog i Gamla Stan, innan den omkring hundraåttio år senare återfanns i kvarlåtenskapen efter en professor Sparrman (ej att förväxla med Linnés lärjunge Anders), varpå den kunde skickas till Paris och återförenas i Panthéon med den huvudlösa kropp som förflyttats till Frankrike efter sexton år i ovigd svensk jord. Och på Adolf Fredriks vilar en rad välkända personer som Sergel, Lidner, Branting, Hedin, de Wahl och Palme; samt Thor Modéen som den sjunde mars 1935 dömdes till sjuttiofem kronor i böter för brott mot Ordningsstadgans trettonde paragraf, sedan han på juldagen året innan burit en enligt myndigheterna alltför lustig hatt – sannolikt utan att försöka efterlikna den magiske biskopen på Cabaret Voltaires tiljor.

Mat, hungern gör sig påmint; allt utom gris är tillåtet men vid två tillfällen har du (om inte minnet sviker) sagt nej till föda som inte var uttalat *haram*, och första gången var samma tidiga, hetfuktiga morgon som du såg påpekandet om att DADA KILLS vid gränsen till Malaysia: frukostrestaurangen var inbjudande

och proper men när hon och du erbjöds ångkokt tjurpitt alternativt skällad ekorre i soppa blev det nej, så ni beställde varsin omelett och varsin flaska Guinness – *hommage à Joyce*, och den andra gången var i portugisiska Macau som du besökte kort före inlemmandet i folkrepubliken, och där en kinesisk krögare föreslog nyslaktad sibeck till lunch och pekade på det ännu levande djuret i sin tränga bur ute på gatan – den synen var så motbjudande att du nöjde dig med ett glas vitt; Koranen förbjuder för övrigt inte alkohol om intaget är måttligt och inte fördunklar omdömet.

Överlämnandet av Hong Kong (stadens namn har officiellt särskrivits sedan 1926, vilket svenska media ännu inte hunnit uppmärksamma) och Macau till Kina var en europeisk kapitulation inför det totalitära, exempel på sällan skadad undfallenhet när världen förhoppningsvis strävar i riktning mot demokrati; här borde England och Portugal med kraft ha agerat i andra banor, låtit avkoloniseringen istället resultera i två oberoende statsstater – styrda av kineser utan kopplingar till Peking och partiet.

Du var i denna Europas östligaste utpost – skrev en bok om det – när Chris Patten (Hong Kongs siste guvernör) och prins Charles rullade ihop Union Jack och sprang i det vräkande störtregnet till HMS Chatham, såg Folkets Befrielsearmé tåga in, hörde flygplansmullret och vapenskrumlet när det av England skapade bräckliga demokratiska fundamentet raserades; men du hörde också Martin Lee – advokat, parlamentariker och demokratiaktivist – i timmar trotsa förbudet att tala offentligt efter midnatt från den lagstiftande församlingens balkong. Och nästa morgon var sig inget likt – blottade vapen för första gången på decennier på stadens gator; generaler är alltid bussiga, befriar folket från rätten att själva styra.

Onkel Franz i Koppigen hade en sig tilldelad mauser i klädskalet; det räckte, borde räcka – och vad Sverige beträffar menar du att landets produktion och export av mordredskap borde upphöra, att tillverkning av hagelpatroner och kulor för fågeljakt och nedläggandet av fyrfotingar mer än väl täcker nationens och befolkningens behov.

Mat, du måste ha mat nu, den i Avully tillverkade smörgås du åt på en mack nära Bern tillsammans med en sval alkoholfri öl från butiken är sedan länge förbränd, drar på dig jackan, läser rumsdörren och tar trapporna ned, nickar åt flickan i receptionen och står åter på Konradstrasse, snabba steg förbi Hauptbahnhof med stövlarna riktade mot Limmat – du vill äta vid vattnet, bilar-spårvagnar-flanörer, och efter några hundra meters marsch över asfalt och gatsten glittrar det och du hör sorlet från näringsställen, har ingen lust att springa runt och leta på måfå, fixerar en lokal med blicken, läser menyn bakom glas i en box på fasaden utan att registrera restaurangens namn, ser att dom har en entrecôte överbakad med ostig vitlökskräm för trettiofem och går in, och det är vita dukar-korrekt klädda kypare-brutna servietter, och det var möjligtvis här som du dinerade med Manfred – han i borttappade resväskebranschen – vid ditt förra besök i Zürich 1975, och du beställer – avböjer aperitif, säger att köttet ska vara *durch*: vad vill min herre dricka? Dôle, tack Dôle, en halv liter – *Sie haben doch offene*

Weine? – och en flaska mineralvatten; *mit Kohlensäure, bitte.*

Mineralvatten är stort i landet, och både för konsumtion hemmavid och för export används den schweiziska proveniensen som garant för kvalitet men det klassiska märket Valser från Graubünden ska visst säljas till Coca-Cola, och det är sådant som tidningarna skriver om, och till och med anrika Tobler har bytt ägarstruktur, köpts upp av Kraft Foods.

Ljuden från dämpade samtal vid omkringliggande bord stiger mot taket, yttrade ord som inte är urskiljningsbara, en kuliss mellan dig och omvärlden, och så kommer vinet och vattenet, och du fyller munnen, tänker på bestigandet av La Dôle för några dagar sedan, tar en klunk vatten och låter bubblorna kittla; Hugo Ball *for president.*

Och köttet bärs fram när du suttit en stund och smuttat och brutit några brödbitar, serveras med gratinerad kål och rotsaker, och kyparen är noga med att påpeka att det är inhemskt – underförstått inget jävla djupfrost, flygtransporterat tjafs från Latinamerika, utan hederligt kött producerat i edsförbundet av

hederliga schweiziska bönder som gärna värnar om tullmurar och begränsad invandring; smaklig måltid, smaklig måltid, och du låter ett *Danke* lämna läpparna. Och tallriken är varm som den ska vara när man serverar varm mat, och det är en detalj som du är oerhört petig med, borta som hemma, och du har rent allmänt ganska svårt för den svenska inställningen till mat, till vuxna som dricker mjölk till måltiderna och äter gammalt bröd, till taskiga lågpriskonserver och lädvin med fördubblad svavelhalt, och det gör att du ofta får passa tungan när du pratar med folk norr om Öresund för att inte bli stämplad som snobb; som om det skulle vara exklusivt att dricka enkelt sydfranskt rödvin från Narbonne köpt på Netto i Köpenhamn till vardags, och kräva att man vet varifrån maten kommer och vad den innehåller.

Latinokött och Pampasbiffar äter du av och till, går gärna på de argentinska stekhusen i Tyskland, och senast var en sen och regnfuktig kväll i Bremen – nära Domshof – sedan du hittat ett hotell med garage för hojen, och du fick – som nu – ett fönsterbord, beställde en

Hüftsteak med bakad potatis, kryddsmör, mineralvatten och ett stort glas Mendoza, åt med blicken riktad mot det utanförliggande stadslandskapet där ett illuminerat gatuarbete pågick, hörde böneutropet från en närbelägen moské – Guds namn penetrerande mörkret – men plötsligt, kanske en kvart senare, kom andra ljud och det var polissiréner. Blåljus slog mot himlen, och det gick rasande fort: poliser med megafoner tömde den öppna platsen och ett par angränsande gathörn, arbetsmaskinerna hade redan tystnat, fladdrande långskjortor – sannolikt omvärvande pakistancier – strömmade ut från moskén anförda av en med käpp linkande imam, och den enda tanke som genomkorsade ditt huvud handlade om terror och om de stora polisaktioner som kallades *Grossfahndungen* när du bodde i Heidelberg och Baader-Meinhofligan härjade, och det kändes som att sitta på bio, eller snarare se en filminspelning, en *film noir* av René Clair, och det var febril aktivitet tills förklaringen kom: Mellan den tjugoförsta december 1940 och den trettionde mars 1945 bombades Bremen tjugoen gånger av de allierade;

gatuarbetarna hade hittat en odetonerad pjäs, och innan du kröp ner i sängen på hotellet skrev du i anteckningsblocket att det där jävla kriget fortfarande präglar samtiden; efter mer än sextio år.

Och entrecôteen vid Limmat ger mättnad, vinet från Dôle rusar, nej tack, ingen efterrätt, inget kaffe; du betalar och lämnar några francs i dricks, har ingen lust att driva på gatorna – hänga på barer, för du vill skriva nu, sitta barfota på hotellrummet och komma igång, åtminstone formulera en *outline*, en sorts summarisk innehållsförteckning, och kanske också de första inledande meningarna, dricka ett litet glas vodka och röka en *cerut*; komma igång, just komma igång – avfyra startskottet, in-teckna hundratals framtida arbetstimmar under den rest av sommaren och höst som väntar när du kört norrut.

Svart varm kväll och stadens alla ljud, neonskyltar och bromsljus, trängsel på gatorna, en svettdroppe över ryggen.

Montana och ett god natt från receptionen, köper en plastflaska mineralvatten som heter Pure Swiss med den röd-vita korsskölden, alper och Helvetia på etiketten – *bitte* sätt den på notan, hiss upp och nyckelkortet i läset, avsparkade stövlar och läderjackan i klädsåpet, fönstret mot gatan öppet på springa, två fingerbreddar vodka i glaset, och den bakomliggande dagen i Zürich ska bli en bok, en liten bok i andra person singularis där allt flödar, sköljer över läsaren som en flodväg, förvandlande honom/henne till en av personerna på Bill Violas flotte. Töjner på Louisiana sa förresten för ett par år sedan att en dylik videoinstallation kostade flera miljoner, och om man antar att den är kopierad i fem-åtta exemplar (vilket är brukligt) så blir det en rätt bra timpenning; dock – och *nota bene* – tillhör den bland det bästa du sett i den genren, fullt jämförbar med när schweiziskan Pipilotti Rist

lät en stolt och frimodig kvinna i kjol eller klänning slå sönder bilrutor med en kniphofia.

En liten bok som en hyllning till Hugo Ball och Åke Hodell, en fristående fortsättning på dina böcker *Manometer* (2008) och *Rekonstruktionen av en roman* (2009), måhända med en och annan oundviklig upprepning av någon detalj du skrivit om förut, textsjok där associationer hela tiden avlöser varandra som när man kör på vägen och tittar åt olika håll, får syn på hus-gårdar-bilvrak-stationsbyggnader-värdshus-åkrar-getter-människor och låter funderingarna flyga, återkallar minnesbilder, planerar för framförliggande timmar. Just så tänker du skriva, allt med avstamp från stenhuset på Spiegelgasse. Och det ska vara långa meningar för att accentuera känslan av flodväg, långa meningar som ställer krav på läsaren, utmanar och väller fram, och gör sidornas rader till ett lopp genom växlande terräng.

Och redan nu när du grunnar-skriver-läppjar-röker kan du se den färdiga texten framför dig, en skrift på hundra sidor, och att du väljer att skriva i andra person singularis

handlar om tilltalet till läsaren och om tempo, och åter dyker titelfrågan upp.

Det improviserade arbetsnamnet *Passage* eller *Passager* faller, *Resor med kapten Europa* likaså – är för maniererat, men det finns naturligtvis andra och frestande möjligheter i namnfloran, som till exempel *Mary Longflickans leende*, *Utvikningar från en fasad*, *En europeisk historia*, *Schweizisk återkomst*, eller kort och gott *Ball*. Problemet är att språket rymmer för många titlar, och just nu behöver du den där skvätten sprit tillsammans med tobak för att komma loss, nöjer dig för stunden med att du hursomhelst har en bra undertitel som håller: *timmar i Zürich*, och förr eller senare ger det sig. Eller så ska du knyta an till den ymniga förekomsten av egenartade huvudbonader i din berättelse, kalla ansamlingen av tecken och mellanslag för *Arv efter frygisk luva*.

Handskrift på papper, och om en vecka eller två – när du sitter hemma i arbetsrummet – skrift på dator – lusläsa, stryka, ändra och addera, och när du visualiserar boken dyker typografin upp, ett klassiskt hantverk –

en konstart – som kommit på undantag, ersatts av en opersonlig ny teknik för att pressa priserna. Så det blir väl times i tolv punkter och ett standardformat när du så småningom bryter brödtexten i pagemaker.

En bildkonstnär kan säkert i nio fall av tio se tavlan i sitt inre redan när han närmar sig duken med färg och pensel, och detsamma gäller den som skriver: det finns en idé, ett innehåll, och en bild av boken med tryckta sidor mellan pärmar.

Tackord, nej du ska inte ha något rökoffer i din bok – två snabba *merci* insprängda i texten är fullt tillräckligt, för du är så oändligt trött på alla dessa haranger som på senare år blivit allt vanligare i svenska böcker när författaren tackar fruar/män, mopsar, förstående dagisfröknar, förment försummade barn, fantastiska förlagsredaktörer – som trots lovordad skicklighet ändå släppt igenom den ena språkliga och osakliga grodan efter den andra, och alla experter som hjälpt den stackars skribenten med fakta; det blir helt enkelt för mycket, och sak samma är det med det *extramaterial* som på förlagens begäran kom-

mit att fogas till många texter som försäljningsargument, samtidigt som dessa svenska utgivare vägrar att ge sina textleverantörer såväl vettiga ramavtal som hederlig ersättning i en bransch där den vanlige upphovspersonen utanför bestsellergänget är den som tjänar minst.

En klunk, ett bloss, rekapitulerar dagen, en spalt med nyckelord som en innehållsdeklaration till varje avsnitt, och sedan formulerar du den första meningen på det linjerade A4-papperet, börjar med orden: *Det står Yverdon-Estavayer-Avenches på skyltarna och du passerar språkgränsen vid Murten där din son gav fest häromåret efter att ha sammanvigts med sin romandiska kärlek av den kvinnliga borgmästaren i Bernex, och det är tunnlar-tunnlar under bergen...*och när du läst denna mening högt ett par gånger känner du att du hittat rätt ton och fortsätter.

Östeuropa spökar plötsligt i en hjärnvindling, det måste vara den polska vodkan som – förutom resorna bakom den nedmonterade järnridån – framkallar hägkomster, och en av de många platser du besökte när det forna

kommunistblocket blev tillgängligt var Tallinn, och någonstans ekade morfars ord, spädde på din nyfikenhet – han hade rest dit med båt under mellankrigsåren, sa ofta att det var en av de vackraste städer som fanns, att särskilt infarten från havet var *bedårande* – så du flög från Stockholm i smällkall snöig vår, njöt av det du såg och upplevde, och precis som i Berlin efter murfallet såldes Sovjetparafenalia i små stånd och gathörn.

En av de många försäljarna var ryss – spritmärkt, yngre än du och med dåliga tänder – och i hans lager med hopskramlade-stulna-upphittade föremål fanns några högpolerade officerspluntor av stål, och du valde en med fallskärmstruppernas emblem i emalj – placerat över hammaren och skäran inskrivna i en röd femuddig stjärna, prutade och den blev din för tvåhundra estniska kronor, vilket motsvarade ungefär hundra svenska. Pluntan gled ner i jackans innerficka, och att du singlat ut just den som souvenir från besöket i Tallinn sammanhänger med den roll som den sovjetiske generalen och tjetjenen Dzjochar Dudajev spelade under den sjung-

ande revolution som ledde till Estlands frihet: Dudajev, som då var chef för flygbasen i Tartu, vägrade att lyda ordern att stänga parlamentet och televisionen och beordrade istället sina trupper att stanna i förläggningen, och det var – menar många – genom hans *njet* som grunden till den återuppståndna republiken kunde läggas utan blodspillan, och för detta hyllas han av esterna, och att pluntan kom från hans förband gav den ett särskilt och symboliskt värde. Och när du sent på kvällen efter en lång dag på stadens gator studerade ditt fynd upptäckte du att skruvkorken bar Lenins porträtt i profilerad relief. Och därmed blir namnet på boken i vardande givet, passar dessutom till dadaistiska utrop som att *drottningen är en fätölj* och *hunden en hängmatta*, och är till yttermera visso helt överensstämmande med sanningen, relaterar också till ett boende på Spiegelgasse.

Och Sovjetunionen upplöstes och Ryssland blev åter ett namn på kartan – om än med krympt yta, och Dudajev blev – för att komprimera historien – ledare för tjetjenernas kamp mot Moskva och vald till utbrytarre-

publikens president, innan han dödades under en rysk missilattack i april 1996.

Metallflaskan står i en bokhylla hemma, redo att förevigas och kanske bli en illustration, precis som någon av bilderna du tog av det hus du reste till Zürich för att se.

En halvtimme kvar till midnatt och du fortsätter att skriva, byter vodkan mot mineralvattnet från receptionen; du tänker köra vidare till de bemålade träbroarna i Luzern imorgon efter frukost – har inte sett dem sedan mitten på femtiotalet. Bese dem och Nouvels kulturcentrum KKL, äta fisk från Vierwaldstättersee; förmodligen *Zander* - gös. Sjöarna har sina specialiteter, och i Lac Léman fångas *perche* - abborre.

KKL utläses *cacaelle*, franskt barnspråk för "hon bajsar"; dada finns överallt.

Det sunda vattnet i glaset kommer från San Bernadino i Graubünden (sexton oländiga kilometer från Vals) men buteljeringsanläggningens ägare amerikaner, med *office* i Californien - och i Californien finns också ett

San Bernadino; staden där Hells Angels föddes.

Tiden mellan avfärden från Avully och aftonens hotellgång från restaurangen vid Limmat passerar revy, du hör steg i korridoren och dörrar som öppnas och stängs, tankarna slår som vindflöjlar mellan olika ämnen.

Schweiz har länge men selektivt varit en tillflyktsort för självständiga hjärnor, som – ofta av politiska skäl – valt att bosätta sig i confederationen. Två av dem begravdes i Sant´Abbondio med trettiofem års mellanrum, Hugo Ball (konverterad till katolicismen sedan några år) och hans vän Hermann Hesse (levnadstecknad av Ball), som bodde och avled i det närbelägna Montagnola 1962. Och till samma kyrkogård fördes också stoftet efter den tysk-judiske dirigenten och kompositören Bruno Walter (1876-1962) från USA, dit han flytt undan nazismen.

Ljuden från gatan blir allt svagare, nattsvärtan är total. Och när du tömt vattenflaskan, borstat tänderna och släckt lampan smakar du godkännande på din nyfunna titel, inser med stor klarhet att *Lenin är en skruv-*

kork; tillslutande ett kärll som också kan rymma bläck.

./.

Jag har så långt som möjligt försökt att transkribera utländska person- och ortnamn korrekt men ibland har bokstäver och diakritiska tecken som inte är gängse i svenskan spelat mig spratt - i synnerhet i några turkiska ord där versalt I ska skrivas med prick, samtidigt som man har ett pricklöst i med ett uttal som närmar sig ett tjockt e.

C-J C

BIBLIOGRAFI, C-J Charpentier

Clitoridektomi i Afrika. Ett operativt ingrepp och ett socialt komplex, 1969
Bazaar-e Tashqurghan (diss.), 1972
Kommer aldrig revolutionen? - anteckningar från Afghanistan, 1977 (prisbelönt av SIDA)
Kultur i Skåne (två handböcker), 1979-80
Mellan Mecca och Moskva, 1980 (även på danska, s å)
Städer och hotellrum, 1982
Litteratur i kris (tills m Roland Andreasson), 1982
Frihetens enklav - dagar i Berlin, (roman) 1983
Bakgården Stora Trädet, 1983
Europas Hjärta (red + medverkan), 1983
Olofström som dröm och verklighet (red), 1983
Sydprosa (red + medverkan), 1984
Jag skiter i gardinen, 1985
Vägen till Mandelrummet, (roman) 1985
Söderns Tröst (red + medverkan), 1986
Våldtaget land. Nurapport från Afghanistan, 1986
Migozarad. De Galna Hundarnas Tid, (roman) 1987
Bidragsromaner, 1987
Himmel av bläck, 1987
Denna förbannade, älskade jord, 1988
Åtta dagar i Burma, 1988
Den kluvna draken, 1989
Pantone 549-A, (roman) 1989
Varning för boken! Samtida skånsk litteratur (medverkan + red tills m Johan Elmfeldt och Niklas Törnlund), 1989
Phnom-Penh. Resa till isolerad metropol, 1989
Rökelsehavet. Mellan Rangoon och Ujung Pandang, 1990
Bakom leendet; tre noveller av Pira Sudham, 1990 (övers tills m A-M Bertilsson)
Gryning över Kabulberget, 1991
Afghanistan - landet på världens tak, 1992
Imperiet i Närkebodalen. Ett kulturhistoriskt reportage, 1996
Rapsfält och asfalt, (roman) 1996; utlagd på www.las-en-bok.com 2007

Live to ride. Knuttar och ryggmärken, 1996.
Återgång - rapport från Hong Kong, 1997
Samovareernas sång – minnen från Afghanistan, 2003; utlagd med bl a tillägg och ny efterskrift på www.las-en-bok.com 2008
Säd över Minsk, och andra berättelser, 2004
Hemligheter vid Bosporen (roman), 2005
Hazeldonk Express, triptyk från västlig utkant, 2007
Röntgengrammofonen (roman/skröna), 2008
Manometer. En liten bok om att skriva och resa, 2008. Originalutgåvan publicerad på www.las-en-bok.com - pappersutgåva samma år
Rekonstruktionen av en roman, eller Imam Khomeini åt aldrig lakritskonfekt, 2008. Originalutgåvan publicerad på www.las-en-bok.com – ngt utökad pappersutgåva 2009

